

Listy

Ročník 31
Cena 30 Kč / 1,20 €

1-2
2024

SLOVÁKOV A ČECHOV, ktorí chcú o sebe vedieť viac

• Peter Cabadaj – Nadčasové umelecké posolstvá Karola Skřipského • Jarmila Wankeová – Visegrád číta a diskutuje • Igor Otčenáš – Stretnutie s krajanom v zahraničí – Očarený sklom • Aloiz Kontrik – Rabovanie na Kysuciach v roku 1918 (3. časť) • Anna Sláviková – Tvorca chrámovej hudby – Hudobný skladateľ Vítězslav Kubička sa dožil nedávno sedemdesiatin • Igor Otčenáš – Slovenská a česká knižnica • Peter Kozma – Úspechy moderných technológií v roku 2023 • Petr Kuneš – Za rekordy a kuriozitami do Pelhřimova • Vladimír Dubeň – Ladislav Kaboš – Akty a serigrafie • Príloha Študentské listy – Emília Maníková – Moje rusínske korene •

Výber zo slovenských programov na február a marec

*Programy DOMUS SM v ČR z.s.
a Slovenského inštitútu v Prahe*

Vážení čitatelia mesačníka!

Vzhľadom na zdraženie poštovného prosíme záujemcov
o zasielanie mesačníka o uhradenie poštovného na účet
DOMUS SM v ČR vo výške 120 Kč/rok.

Ďakujeme! Redakcia DOMUS SM v ČR, z. s.

9. februára 14 hod.

Gymnázium Broumov

**Úvodný seminár k príprave seminárov a konferencie na
tému tradícií národnostných menšín na Broumovsku a ich
premií po roku 1945. Oslovenie záujemcov, výklad tradícií
slovenskej a nemeckej menšiny.**

Pripravili Mgr. Šárka Rambousková a PhDr. Helena Nosková.

Seminár finančne podporilo MŠMT v ČR.

17. februára

pražský Obecní dům

Jubilejný 10. ročník Česko-Slovenského plesu.

Vystúpia Petra Janů, Peter Nagy, Kristína, Ondřej Brzobohatý,
Rozhlasový Big Band Gustava Broma, Smyčcová sekce
Symfonického orchestru Českého rozhlasu, FS Limbora a ďalší
významní umelci.

21. februára 19 hod.

Slovenský inštitút, Hybernská 2, Podzemní antikvariát.

Dušan Taragel: Mafiánske balady.

Vid' pozvánka. Finančne zaštitil SI.

22. februára 17 hod.

Knižnica DNM, Vcelova 602/3, Praha 2

Úvodný skúšobný podvečer k tvorbe Bedřicha Smetanu

a jeho kontaktov so Slovenskom s reprodukovanou hudbou.

Pripravili Mgr. Marie Vávrová a PhDr. Helena Nosková.

Akciu finančne podporili MK ČR a Magistrát hl. m. Prahy.

23. februára

Gymnázium GVARZ Žilina

**Úvodný seminár k novému projektu MŠMT v ČR na rok
2024 o tradíciách národnostných menšín na Slovensku.**

Seminár finančne podporilo MŠMT v ČR.

Pripravili PhDr. Alica Virdzeková a PhDr. Helena Nosková.

29. februára 18 hod.

Slovenský inštitút v Prahe, Hybernská 1

Balady o poliach a horách

Vernisáž výstavy troch súčasných slovenských vizuálnych
umelcov – Andreja Haršányho, Rastislava Podobu a Tomáša
Žemlu – v kurátorskej koncepcii českého kurátora a galeristu
Jana Čejku.

1. marca 17 hod.

Galéria DNM, Vcelova 602/3, Praha 2

**Vernisáž výstavy MgrA. Dominiky Paštékovej: ilustrácie,
komiksy, videá...**

Výstava potrvá do 15. marca, vid' pozvánka.

Akciu finančne podporili MK ČR a Magistrát hl. m. Prahy.

6. marca 17 hod.

Knižnica DNM, Vcelova 602/3, Praha 2

**Čo vieme o sviatkoch žien a ich histórii u Slovákov, Čechov,
Nemcov, Ukrajincov?**

Pripravil DOMUS SM v ČR so zástupcami národnostných
menšín.

Finančne podporili MK ČR a Magistrát hl. m. Prahy.

Uvedené programy pripravené DOMUS SM v ČR sa uskutočnia
vďaka finančnej podpore MK ČR, Magistrátu hl. m. Prahy
a MŠMT v ČR, ktorú udelili projektom DOMUS SM v ČR.

Srdečne vás pozývame na vernisáž výstavy

Dominika Sládková-Paštékova

PROLÓG - príbeh kocúra

komiks podľa M. Bulgakova

1.3. 2024 o 18 hod.
Dom národnostných menšín,
Vcelova 602/3, Praha 2.
Výstava potrvá od 1.3.-15.3. 2024

Slovo redaktora

Vážení a milí čitatelia, otvárate prvé dvojčíslo tohto ročných Listov, v ktorom sa budete môcť mimo iné začítať do rozhovoru s čerstvým sedemdesiatnikom, hudobným skladateľom Vítězoslavom Kubičkom či s jedným z najlepších umeleckých sklárov Petrom Koporom. Nájdete v ňom aj tretie pokračovanie pojednávajúce o rabovaní na konci roka 1918 na Kysuciach alebo tri recenzie kníh o výnimočných osobnostiach českej a slovenskej hudby. Legendárnymi hudobníkmi sa to bude len hemžiť aj na jubilejnom 10. ročníku Česko-Slovenského plesu, ktorého dátum sa blíži míľovými krokmi a na ktorý Vás touto cestou srdečne pozývame. Slávnostný večer hosťom svojimi vystúpeniami obohatia dve legendy českej a slovenskej hudobnej scény, ktoré si získali publikum v ére spoločnej federácie, držiteľia Zlatých slávikov Petra Janů a Peter Nagy. Dá sa povedať, že pesničkami druhého menovaného v predstihu oslávime aj Medzinárodný deň materinského jazyka, ktorým si už celé štvrt'oročie na celom svete pripomíname rodnú reč a zvyšujeme úroveň ovládania prvého jazyka, ktorý sme počuli od svojej mamičky. Impulzom na vyhlásenie tohoto medzinárodného dňa bolo zachovanie pamiatky na hrdinstvo bengálskych študentov, ktorí 21. februára 1952 položili svoje životy na demonštrácii v Dháke. Na nej usilovali o uznanie svojho materinského jazyka bengálčiny ako druhého oficiálneho jazyka vtedajšieho Pakistanu. Česko-Slovenský ples tak môže byť pomyselne jednou z osláv rodnej reči, na ktorej sa zviditeľní jej jedinečnosť a osobitné videnie vecí. Výučba slovenčiny a jej aktívne používanie patrí v krajských komunitách medzi najvyššie priority. Udržiava vzťah s domovinou a zachováva a rozvíja hmotné a nehmotné kultúrne dedičstvo. Nenechajte si tak ujsť príležitosť počuť slová, ktoré najkrajšie znejú práve v slovenskom jazyku, z úst popredných umelcov a významných osobností 17. februára v Obecnom dome v Prahe.

Na stretnutie s Vami sa teší redakcia Listov.

Ilustrácia: Dominika Sládková Paštéková

OBSAH

Nadčasové umelecké posolstvá Karola Skřípského2
Peter Cabada

Visegrád číta a diskutuje5
Jarmila Wankeová

Stretnutie s krajanom v zahraničí – Očarený sklom6
Igor Otčenáš

Rabovanie na Kysuciach v roku 1918 (3. časť) 8
Alojz Kontrík

Tvorca chrámovej hudby – Hudobný skladateľ Vítězoslav Kubička sa dožil nedávno sedemdesiatin 10
Anna Sláviková

Slovenská a česká knižnica 12
Igor Otčenáš

Úspechy moderných technológií v roku 202314
Peter Kozma

Za rekordy a kuriozitami do Pelhřimova16
Petr Kuneš

Ladislav Kaboš – Akty a serigrafie18
Vladimír Dubeň

Príloha: Študentské listy – Emília Maníková
– Moje rusínske korene20

Listy Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac

Vydáva: Dokumentační a muzejní středisko slovenské menšiny v ČR v spolupráci s Klubom slovenskej kultúry a Slovensko-českou spoločnosťou
• Sídlo redakcie: Vcelova 602/3, 120 00 Praha 2 • Číslo 1–2/2024 pripravili: šéfredaktorka PhDr. Helena Nosková, CSc., tel.: 603 824 370, zodpovedný redaktor a grafická úprava Milan Šmíd, tel. 604 545 555, redakcia – Eva Belzová, Ing. Eva Zajíčková, CSc. • Výtvarná spolupráca: Dominika Sládková Paštéková • Redakčný kruh: Miroslav Brocko, Mgr. Martin Guzi, PhDr. Slavomír Michálek, DrSc., PhDr. Radovan Čaplovič, Toňa Revajová • E-mail: noskova@usd.cas.cz, listy@franklin.cz • Rozširuje DOMUS SM v ČR, Klub slovenskej kultúry a Česká pošta, s.p. • Internetovú verziu nájdete: www.klubsk.net • LISTY vychádzajú vďaka podpore MK ČR a ÚSZZ SR • DTP: Studio Franklin • Tlač: Tiskárna Triangl • Do tlače odovzdané 12. 2. 2024 • Registrácia vydavateľa časopisu LISTY – Dokumentační a muzejní středisko slovenské menšiny v ČR: MK ČR E 6584 • ISSN 1213–0249 • Cena jedného výtlačku je 30 Kč/1,20 € • Ročné predplatné 120 Kč prijíma Dokumentačné a múzejné stredisko slovenskej menšiny v ČR a KSK na adrese redakcie a číslo účtu 43-4323110237/0100 • Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú • Akékoľvek rozširovanie celku aj častí textov v elektronickej alebo v papierovej verzii podlieha schváleniu vedenia DOMUS SM v ČR a KSK • Foto na titulnej stránke: Z tvorby Karola Skřípského

Nadčasové umelecké posolstvá Karola Skřipského

Karol Skřipský na výtvarnom portréte od Františka Muchu

(Reminiscencia na znamenitého filmára a fotografa)

Hoci jeho meno už dnešným generáciám nehovori zrejme vôbec nič, trvale platí, že všestranný filmový tvorca a fotograf Karol (Karel) Skřipský patrí do kategórie výrazných osobností moderného slovenského i československého umenia a kultúry. Potvrdzujú to napríklad rôzne domáce aj medzinárodné ocenenia, respektíve veľavravné prívlastky a označenia, ktoré sú s ním bezprostredne spojené – priekopník autorského filmu, priekopník horského filmu, priekopník etického filmu, básnik prírody, fotograf krás prírody...

HOTELIER

Keď rodák z Brna (nar. 15. 7. 1908), oduševnený milovník hôr a športovec, zanechal vysokoškolské štúdium, zakotvil roku 1933 v Terchovej – konkrétne v osade Štefanová. Stál pri zrode organizovaného cestovného ruchu v Malej Fatre, fotografoval, lyžoval, ako prvý zliezol povestnú vežu Dbenka v „skalnom meste“ pod Veľkým Rozsutcom. Vybudovaním Horského hotela na okraji Štefanovej jeho neúnavná organizačno-manažérska činnosť vrcholila. Pôvodne malo štýlové zariadenie 25 posteľí a na tie časy predstavovalo atypický komfort. Neskôr bol hotel prístavbou rozšírený o štyridsať lôžok, pribudol bazén (1937). Rozhodne stojí za zmienku, že práve mladý hotelier Skřipský presvedčil slávneho režiséra Martina Friča a direktora produkcie Karla Hašlera, legendárneho pražského pesničkára, aby druhého celovečerného filmového *Jánošíka* nakrútili v Terchovej (pôvodne ho chceli točiť v Slovenskom raji). Znalec prostredia a kvalitný fotograf Karol Skřipský erudovane argu-

mentoval, že Terchová a jej okolie disponujú tak jedinečným duchom miesta, ako i čarokrásnymi autentickými exteriérmi. Realizačný štáb, ktorý v priebehu roka 1935 nakrúcal v Terchovej a Malej Fatre Jánošíka, bol ubytovaný v spomenutom Horskom hoteli v Štefanovej. Zišla sa v ňom – vďaka manažérskemu talentu majiteľa objektu Karola Skřipského – vskutku hviezdna zostava dobového československého umenia a kultúry (M. Frič, K. Hašler, K. Plicka, P. Bielik, T. Pištěk, J. Marvan, J. Plachta, J. W. Speerger, F. Pečenka, M. Smatek, J. Sviták, A. Bagar, J. Borodáč, Z. Hajdúková, M. Bancíková, D. Hajska, J. Cincík, R. Bachlet, Š. Letz, I. J. Kovačević, M. Holý st., R. Uhlár a ďalší). Ikonická hraná snímka Jánošík (rok premiéry 1936) s nezabudnuteľným Paľom Bielikom v titulnej úlohe, aj zásluhou magickej prírodnej scenérie a atmosféry, zožala fantastický divácky úspech. Len v roku uvedenia filmu do kín ho videlo takmer 100 miliónov ľudí v mnohých krajinách a bol obrovskou medzinárodnou reklamou Terchovej i Slovenska.

Turisticky obľúbená švajčiarska destinácia Urdorf (okres Dietikon, kantón Zürich), kde v exile žil aj umrel Karol Skřipský

*Z filmového dokumentu
Mašinka (1967)*

*Zo stredometrážneho hraného filmu
Dva barančeky (rok premiéry 1958)*

*Vstup do doliny
Vrátna v Malej Fatry
(1939)*

„...Na malom vršku kostol s bielou vežou a pod ním šedivé strechy učupených chalúp: na každej z nej krížik v štíte a vo všetkých dobri ľudia. Terchová! Vrchy zľava, vrchy sprava. Jedny vysoké tmavé a tajomné so skalnatými vrcholcami a slnkom prežiarenými holami, s nekonečnou krásou lúk, hôr a dolín naplnených velebnou symfóniou vrchov, spevom hory, bystrín a veselého vetra. Tu nachádza človek seba samého, tu nachádza mier srdca i duše, zázračný balzam z vône čečiny, lúčov slnka a krásy sveta. Tento balzam hojí všetky rany a utešuje všetky bolesti. Dáva to najcennejšie – radosť zo života a dôveru k životu.“ (K. Skřípský, 1938)

Počas druhej svetovej vojny Skřípského rasovo prenasledovali. Musel opustiť aj chýrny Horský hotel v Štefanovej, ktorý vybudoval na zelenej lúke a dostal do širokého povedomia. Útočisko našiel v horách Malej a Veľkej Fatry, v lete a jeseni 1944 bojoval v Slovenskom národnom povstaní, po jeho potlačení čelil krajne zložitej existenčnej situácii...

FILMÁR

Činorodý aj mimoriadne rozhladený Karol Skřípský nakrútil v rokoch 1947–1968 vyše päťdesiat autorských filmov, ktoré ho radia k najplodnejším dokumentaristom československej kinematografie. Hoci sa tvorba rodáka z Moravy zvykne spájať s etnografiou, horami a ľudovými tradíciami, v skutočnosti je tento umelec zviazaný so slovenským kultúrnym teritóriom oveľa bytostnejšie. Zároveň ale platí, že nakrútené snímky charakterizuje mikroskopická znalosť horského sveta, do ktorého situoval dej väčšiny pútavých príbehov. Strhujúcou vizuálnou formou a s typickými zreteľmi umeleckého dokumentu zobrazil najznámejšie domáce horstvá, národné parky, vzácnu flóru a faunu, vodné diela, prírodné úkazy, rarity (filmy *Cesta k slnku*, 1949; *Srdce Nízkych Tatier*, 1959; *Obrázky z Tatier*, *Piesne farieb a tvarov*, oba 1960; *Expedícia TANAP*, 1961; *Stvoriteľia*, 1964; *Zemplínska Šírava*, 1969 a iné). Osobitý etický rozmer, atmosféru i poetiku má zachytenie ľudského života v síce krásnych, ale drsných a nehostinných horských končinách (filmy *Oživená hlina*, 1949; *Ako vzniká pôda*, 1963; *Žijem*, 1964; *Ždiarske rekviem*, 1966; *Štyri dni Ľudovíta Čonku*, 1967; *Obyčajné drevo*, *Mašinka*, *Sená na Doščanke*, všetky 1967 a iné). V milovanom Jánošíkovom kraji nakrútil Skřípský rozprávково ladený stredometrážny hraný film *Dva barančeky* (1958), ktorý mal kladný domáci aj medzinárodný ohlas.

„Oproti príbuzne orientovanému Martinovi Slivkovi“ – uvádza teoretická Petra Hanáková – „bol Skřípský menej modernisticky okázalý, akoby obyčajnejší, zároveň sústredenejší, ľudsky i umelecky introvertnejší. V recepcnom horizonte socialistickej filmovej kultúry, určenom na jednej strane propagačno-budovateľským nastavením, na strane druhej formalistickými výbojmi a kritikizmom generácie ‚zlatých šesťdesiatych‘, predstavujú Skřípského decentné, obrazovo akosi samonosné dokumenty s minimom komentára celkom solitérny, zvlášť nezáujemný, no o to výraznejší etický prúd.“ Citované slová doplníme o konštatáciu, že tematickými líniami autorových opusov boli intímny, chápatelný vzťah k prírode, humanistická úcta k životu a ľudskej práci, k človeku-stvoriteľovi, fascinácia múdrou starobou, vedomie pominuteľnosti, odchádzanie, miznúci starý svet, ekologické aspekty...

Filmové diela zo 60 rokov, „hotová tvorivá explózia“, sú pozoruhodné aj svojou žánrovou rozmanitosťou, ktorú umocňuje trpezlivosť Skřípského dokumentaristickej metódy. Základom je empatická harmonizácia s rytmom sledovaného človeka, javu, úkazu, materiálu... V konečnom dôsledku vyúsťuje táto harmonizácia až do akéhosi rozpustenia sa v tematickom celku, ktorý filmársky zobrazuje. Ohľadne svojho autorského gesta viac ako štýl – ten je prostý, minimalistický, imúnny voči formalizmu – Skřípský zvyrazňuje fundamentálne etické hodnoty, ktoré divákovi s mimoriadnou citlivosťou sprostredkúva.

Ambiciózny tvorca rád vyhľadával i zahraničné námety, o čom svedčí niekoľko pôsobivých dokumentárnych snímok (*Na ľadovcoch Mont Blancu*, 1956; *Liparské ostrovy*, 1968 *Lanzarote*, *Sopky na Kanárskych ostrovoch*, obe 1969; *Gran Canaria*, 1970 a iné). Okrem režijnej zložky bol Skřípský aj autorom námetov, scenárov a často i kameramanom svojich filmárskych projektov.

FOTOGRAF

Súčasne s nakrúcaním dokumentárnych snímok venoval značnú pozornosť fotografickým aktivitám. Prvú výstavu, ktorá bola zostavená z jeho úchvatných záberov prírodných scenérií Malej Fatry, mal v osudovom roku 1938 v rodnom Brne. Neskôr vydal viacero samostatných obrazových kníh, na ďalších participoval spoluautorovsky.

Rozsiahle dielo Karola Skřípského, ako i jeho novátorský prístup ocenili v roku 1968 na Medzinárodnom filmovom festivale

v Karlových Varoch prestížnou Poctou tvorbe. Zakrátko už tento charizmatiký umelec a svetobežník žil v exile (Švajčiarsko), kde kontinuálne pokračoval hlavne vo fotografickej činnosti. S objektívom cieľavedome putoval do mnohých európskych štátov, Afriky, Severnej a Južnej Ameriky, Austrálie i Ázie. Tematicky ostal verný najmä obľúbeným horám a motívom, ktoré s nimi akýmkoľvek spôsobom súviseli. Ľudí žijúcich (nielen) v horskom mikrosвете zachytával vo chvíľach pracovných i sviatočných, cez človeka a jeho prostredie bravúrne odhaľoval kolorit krajiny, ale aj krásu hmoty, štruktúru tvarov, zaznamenával farebné detaily v mramore, dreve, piesku, snehu či vode.

Videnie a definovanie pojmu krajina môžeme v prípade Skřípského fotografií interpretovať aj ako uhol slobody a odvahy prejaviti vlastnú osobitú vnímavosť. Alebo tiež ako schopnosť „zarámovať“ to, čo citlivý tvorca vidí v hľadáčku – „zvečniť“ okamih a nevtieravo ho ponúknuť ako postoj, svetonázor, odkaz. Pod tlakom rôznych zlomov, otrasov a protirečení sa krajina rozvážne preskupuje do nových vrstiev, súradníc a významov. Karol Skřípský to ako fotograf registroval s vysokou mierou empatie a osobnostného zaujatia, pričom na pozadí všadeprítomnej deštrukcie starého hodnotového systému sa snaží byť korektný a tradičný zároveň. Napriek všetkému a všetkým si dokázal uchovať vlastný vnútorný čas, rytmus, rešpektíve nenechal si lacnou konzumnou érou pôžitkárske vnútiť tempo, ktoré pozná iba „tu a teraz“ – bez pamäti, reminiscencií, zážitkov a očakávaní. Popritom sa ale Skřípský vždy snažil minimalizovať vklad seba samého a vlastného estetického vkusu do výsledného tvaru jednotlivých záberov. Akoby chcel jemne naznačiť, že nielen fotograf by mal vedieť byť ticho, aby sme naplno mohli precítiť prirodzené zvuky, akordy a liečivé ticho vŕkol nás.

Bohatú exilovú fotografickú tvorbu prezentoval Skřípský v rámci niekoľkých individuálnych expozícií. Po roku 1989 mohol konečne vystavovať aj doma – konkrétne v Bratislave, Prahe, posmrtné i v Čadci a Martine, kde je v Slovenskom národnom múzeu uložená časť Skřípského rozsiahleho osobného archívu. Domáce aj zahraničné autorove výstavy boli jedinečným vizuálnym potvrdením starej pravdy, že človek sa môže vzdať všetkého,

Režisér (vľavo) na jar 1957 pri nakrúcaní filmu *Dva barančeky*, v ktorom hlavnú chlapčenskú úlohu stvárnil mladší syn Tomáš Skřípský

a pritom nepríde o nič. V takomto chápaní sveta netreba znásilňovať slová na vyjadrenie nepostihnuteľného, éterického, magického. Exceľentný fotograf Skřípský nám ponúkol iný recept: v majestátnosti samoty rozvíjajme tému skracovaním a zistíme, že v umení je veľmi ťažké povedať niečo, čo by bolo také dobré, ako nepovedať nič...

ZAMLČANÝ

Vrcholným tvorcovým exilovým filmovým opusom je bezpochyby unikátny dokument o historickej horskej lokalite vo Švajčiarskych Alpách s názvom *Bosco Gurin: dedina slobodných Walsanov* (1973). Opätovne ním potvrdil umelecké majstrovstvo, hlbokú empatiu, invenčný prístup a jedinečnú dispozíciu pre sugestívne zobrazenie života horalov a ich zvykov, mystériózne atmosféry a miestneho koloritu. Dielo bolo ocenené na 17. Medzinárodnom filmovom festivale v New Yorku bronzovou medailou a Cenou za mimoriadne citlivé spracovanie témy (1974).

Širokospektrálne umelecké aktivity a životné osudy charizmatikého Karola Skřípského boli na Slovensku v dôsledku tvorcovho odchodu do emigrácie po augustovej okupácii 1968 dve decéniá neprávom zamlčované (filmy skončili bez mihnutia oka v trezore). Apropos, do Terchovej sa symbolicky vrátil v lete 1995, keď bola v rámci programu Medzinárodného folklórneho festivalu Jánošíkove dni slávnostne otvorená – za prítomnosti dobrosrdečnej manželky Evy Skřípskej – výstava autorových fotografií s veľavravným názvom *Počaril mu tento kraj*. Zaslúhou finančnej dotácie zo strany švajčiarskej kultúrnej nadácie Pro Helvetia vyšiel katalóg i kniha s umelcovými snímkami. Bohužiaľ, hlavný aktér expozície, veľký obdivovateľ a znalec kraja legendárneho Jánošíka, už v tom čase nebol medzi živými. Zomrel dva roky predtým – 10. marca 1993 v malebnom švajčiarskom turistickom stredisku Urddorf.

DÔVETOK

Vlaňajšie jubileá Karola Skřípského – 115. výročie narodenia a 30. výročie úmrtia – ostali na Slovensku, žiaľ, nepovšimnuté. Hádám jedinou výnimkou bola Terchová, ktorá mu udelila in memoriam čestné občianstvo za „výnimočný prínos k rozvoju cestovného ruchu a špičkovej umeleckej propagácii Jánošíkovho kraja a Malej Fatry vo vtedajšom Československu i vo svete“. Zaslúžené ocenenie prevzali synovia Jiří a Tomáš Skřípský, ktorí začiatkom augusta 2023 nechýbali ani na verejnom premietnutí otcovho skvostného filmu *Dva barančeky*.

Peter Cabadaj
Fotografie – archív autora

Visegrád číta a diskutuje

Literárne rezidenčné pobyty visegrádskeho fondu, ktoré organizuje Institut umění – Divadelný ústav v Prahe, majú za cieľ rozvíjať a propagovať literatúru V4 poskytovaním podpory tvorby talentovaných spisovateľov, taktiež kritikom, prekladateľom a publicistom z Českej republiky, Maďarska, Poľska a Slovenska.

Na záver jedného takého pobytu sa v Lisztovom (Maďarskom) inštitúte v Prahe zišli 21. novembra 2023 slovenská prozaička Ivana Gibová, maďarský prozaik Alfonz Fekete, česká prozaička Dora Kaprálová a poľská poetka a vizuálna umelkyňa Ada Rączka, aby diskutovali na tému, ako literatúra formuje a formuluje historickú, jazykovú, genderovú alebo národnú identitu. Zazneli tiež ukážky z diel.

Literárni rezidenti V4 na prezentácii v Maďarskom inštitúte v Prahe (sprava): Dora Kaprálová, Ada Rączka, Alfonz Fekete, Ivana Gibová, moderátorka Lucie Zakopalová a herec Kajetán Písařovic, ktorý čítal ukážky z diel
Foto: Attila Gál

Moderátorka Lucie Zakopalová položila na úvod zásadnú otázku: „Vnímate literárny text ako jednu z možností ako vyjadriť niečo také komplikované, zložité a ťažko definovateľné, ako je identita?“ Z odpovedí ako aj z ukážok textov, ktoré sme mali možnosť si vypočuť, bolo zrejme, že prítomní autori sa danou témou seriózne zaoberajú. Je pre nich dôležité ozrejmiť si, odkiaľ pochádzajú, kde žijú, čo malo vplyv na ich formovanie a ako sa to odráža v ich tvorbe. Do tvorby – umelecky spracované – vnášajú vlastné zážitky, skúsenosti, to, čím si prešli a ako to vnímali.

Ivana Gibová píše o generácii svojich rovesníkov, tridsiatnikov, ktorí v živote nemajú na ružiach ustlané. Napríklad o postavách svojej knihy *Eklektik Bastard* povedala: „Je to o ľuďoch, ktorí nie sú zmierení s tým, že žijú v spoločnosti, ktorá nie je úplne naklonená ľuďom, ktorí radšej snívajú a tvoria a sú v určitom zmysle stratené existencie, pretože sa nevedia tak celkom začleniť a majú komplikované vzťahy.“ Úryvok z novej knihy, na ktorej pracuje a z ktorej čítala v Lisztovom inštitúte v Prahe, zachytával dosť drsnú skúsenosť mladej Slovenky, ktorá si prišla do Prahy privyrobiť, a trochu aj na skusy. Predstavovala si to tak, že si niečo zarobí a popritom spozná veľkomesto. Hneď na začiatku však zistí, že je to inak. Na provizórnej ubytovni so spoločnými umývárňami, neoplývajúcou hygienou, nenaberie veľa síl do celodennej práce. Miesta, ktoré jej sprostredkovala pracovná agentúra, sú zacielené tak, aby brigádnikov vyštavili a o pláci sa im môže iba ak snívať. Po vystriedaní niekoľkých pracovných pozícií je hrdinka prózy zdrvená a rozčarovaná. Nad vodou ju drží jej zdravé jadro.

Alfonz Fekete z Maďarska nám porozprával zážitok z raného detstva, ktorý ho celoživotne sformoval. Narodil sa v Juhoslávii do maďarskej rodiny. Rodičia ho ako päťročného dali zapísať do maďarskej materskej školy, aby si upevnil maďarčinu. Keď sa o pár rokov presťahovali zo Subotice do Maďarska, zistil, že síce hovorí jazykom tamojších obyvateľov, no ich svety sú napospol odlišné. Iná mentalita, iné spôsoby... Rozhovory ľudí, ktoré sledoval, k nemu doliehali akoby z dialky, často vôbec nevedel, o čom sa zhovárajú. Časom sa s Maďarskom zžil, no vedomie dvojdomosti, poznanie maďarského aj slovanského sveta mu už zostalo. Keď prišiel teraz do Prahy – povedal nám – bolo mu všeličo známe, čo by ako Maďar možno tak nevnímal. Prostredie, kde sa hovorí slovanským jazykom (hoci iným, než aký pozná), ho hneď oslovilo čímsi známym.

Vo svojej tvorbe Alfonz Fekete spodobuje obraz krajiny, kde žije, a poetickým jazykom vypovedá o živote predkov.

LETNIČNÍ KRÁL (ÚRYVOK)

Staří tvrdí, že potok kolotající podél dědiny vyvěrá ze samého lůna Země. Kdo se z něho napije, tomu prý se jazyk v ústech přestane na čas

komíhat. Vyprávím to proto, že jste tou dobou dosud mohli z hájů pravidelně slyšet nárek mladých zajíců. Potůček podemílal kořeny stromů, prosakoval na samé dno nor, mokřil měkkost pelechů. Čtyřnozí příslušníci csalavárského rodu tu hbitě rázovali, chňapali naprázdno a bezradně před kutlochy poskakovali. Zevnitř na povrch pronikalo píštění. Vitr vál falešnou fistuli v naši stranu. Nad tupým brínknutím plechových jezdlíků v čárdě se sušalo, že nadešel věk Větrnice.

(Z maďarčiny preložila Adéla Gálová)

Spisovateľka, publicistka, rozhlasová a filmová dokumentaristka, scenáristka Dora Kaprálová (nar. 1975 v Brne) sa od roku 2008 pohybuje medzi Brnom a Berlínom. Má teda skúsenosť života v zahraničí, Berlín ju oslovil svojou rozľahlosťou, otvorenosťou svetom. Vytvorila si s ním istú zviazanosť, keďže tam vyrástli aj jej dve dcéry. O návrate neuvažuje, už aj preto, že deti nechce presádzať. Všima si to, čo Berlín ponúka. Zároveň sa netají, že v jej rodnom Brne je plno miest, ku ktorým má vzťah, lebo si ich zafixovala (aj zamilovala) v detstve a dospievaní. Nachádza na oboch miestach pozitíva a oceňuje výhody života na dvoch miestach. Podľa jej slov je to náročné, zároveň dobrodružné a zaujímavé.

Ako prozaička sa Dora Kaprálová profilovala ako autorka poviedok (vydala tri zbierky). Postrehy z každodenného života v Berlíne zúročila v knihe *Berlínský zápisník*, ktorý vyšiel tiež po nemecky. V tvorbe uplatňuje groteskné prvky, má rada humor, no aj pátos a sentimentalitu. Za hrdinov svojich diel si vyberá postavy mimo hlavného prúdu, ktoré zažívajú drobné radosti, nečakané stretnutia či aj nenápadné zlomy vo svojom živote.

Ada Rączka pracuje s obrazmi, textami a videom. Prostredníctvom audiovizuálneho umenia a poézie sa tiež venuje možnostiam vyjadrovania v nebinárnom jazyku, a to napríklad v básnickej poéme *Pokus vystoupit z břicha/pokus vstoupit do břicha* z roku 2021. Ada vnímala pobyt v Prahe aj ako možnosť zoznámiť sa s domácou literárnou scénou. Vďaka poetke Zofii Baldyge, ktorá žije v Prahe, sa stretla s mladými českými básnikmi a ocenila množstvo literárnych kaviarní a klubov v českej metropole. Ada ako najmladšia účastníčka čítačky tiež komentovala premenu poetiky u spisovateľov novej generácie. Národné či historické ukotvenie nie je pre nich už také zásadné, vnímajú skôr možnosti vyjadrenia vlastnej identity v rámci komunity, v ktorej sa pohybujú.

Na záver poznatok, ktorý som si z účinkovania rezidentov V4 odniesla:

Sledujúc účinkovanie mladých autorov z krajín V4 oceňujem, že medzi sebou komunikovali, vtipkovali, vymieňali si názory ako keby nič, celkom bezprostredne. Rozprávali po česky, po slovensky, po poľsky, s maďarským účastníkom väčšinou po anglicky... Skúsenostné zázemie Stredoeurópana je skrátka spoločné, je na čom stavať. Svedčí to o životaschopnosti zoskupenia krajín V4, a to nielen v oblasti literatúry.

Jarmila Wankeová

Stretnutie s krajanom v zahraničí

OČARENÝ SKLOM

Pochádza z dedinky Divín neďaleko Lovinobane.

Odmalička ho priťahovalo výtvarné umenie, ale napokon sa dal na remeslo. A nie hocijaké: je umeleckým sklárom.

Výše pätnásť rokov žije a pracuje v Nórsku. Vypracoval sa tu na jedného z najlepších umeleckých sklárov v Škandinávii, rešpektovaného a vyhľadávaného poprednými svetovými dizajnérmi skla. Zoznámte sa: Peter Kopor (roč. 1975).

Peter Kopor (vľavo) pri práci na dizajnových produktoch sklárni Hadeland v Jevnakeri

Pochádzate z Novohradu, čiže z regiónu, kde má sklárska výroba dlhoročnú tradíciu. Malo to nejaký vplyv na to, že ste sa stali sklárom aj vy?

Malo i nemalo. Malo v tom zmysle, že výroba skla má v novohradskom regióne naozaj dlhoročnú tradíciu. Prakticky všetky sklárne, v ktorých som sa neskôr učil, sa nachádzajú či nachádzali od Divína, kde som vyrastal, len niekoľko desiatok kilometrov. To nemôže človek neregistrovať. A nemalo v tom zmysle, že ja som sklárom pôvodne byť nechcel. Ani ma k tomu nikto z rodiny nevedol. Celkom slušne som kreslil, osem rokov som dochádzal do okresného mesta Lučenec do umeleckej školy, kde som sa venoval všeobecnému výtvarnému umeniu. To som chcel robiť aj po základnej škole, a tak som si vysníval štúdium na Strednej umelecko-priemyselnej škole v Kremnici, odbor maľba – sochárstvo. Tento odbor však v roku 1989 neotvárali, tak som si podal prihlášku na štúdium umeleckého kováčstva. K tomuto remeslu som mal oveľa bližšie ako ku sklárstvu, lebo som prakticky celé detstvo, keď sa skončilo vyučovanie, strávil u starého otca v jeho malej vyhni oproti ulice. Ale ani na kováčstvo ma nezobrali. Na talentovkách som vyrobil poľovnícky nožík, ktorý bol síce remeselne dobre urobený, ale v porovnaní s filigránskymi kováčskymi výrobkami ostatných uchádzačov o štúdium to bola bieda. Skončil som pod čiarou a nezobrali ma.

Predpokladám, že to bolachvíľa, keď sa vo vašom živote objavilo sklo...

Presne tak. V neďalekom Poltári otvárali druhý ročník štvorročného štúdia umelecko-remeselného spracovania skla. Tak som si povedal, že aj tu je možné kombinovať umenie s remeslom, čo som chcel v živote robiť, a tak som si podal prihlášku. Vlastne až pri vstupnej exkurzii v tamojšej sklárni som po prvý raz v živote videl, ako sa sklo vyrába, ako naberať formy a aký je to fascinujúci materiál. Ale to sklo mi bolo zrejme nejakým predurčené. Lebo až keď som bol už na škole, našiel som u starého otca na povale staré sklárske formy, ba aj tzv. lesné sklo, čo je sklo s vysokým obsahom oxidantov, a preto sa sfarbuje do zelena. Keď to tak obrazne zoberiem, celé tie roky, čo som chodil do vyhne k starému otcovi, som mal svoj osud vlastne nad hlavou...

Čo vás na výrobe skla či všeobecne na skle zaujalo zo všetkého najväčšie?

Očarilo ma ako nesmierne tvárny materiál, fascinujúci svojou premenlivosťou, citlivosťou a drsnosťou zároveň. Tá hmota má 1 200 °C a človek ju napriek tomu dokáže ovládať, tvarovať, meniť, vyrábať z nej bežné úžitkové predmety a súčasne aj úžasné umelecké diela. Keď som po prvý raz uvidel, ako chlapi vyberajú z pece tie kusiská žeravej tekutej lávy, ako sa tam dymí, ako to tam vonia, že to, čo sa javí ako chaos, je vlastne precíznou baletnou choreografiou, keď každý sklár vie presne, čo má robiť, že sa

musia navzájom rešpektovať, že ich pohyby pri peci musia byť synchronizované, že musia rešpektovať materiál, tak som pochopil, že to chcem robiť celý život.

Aké ťažké bolo zvládnuť toto remeslo? Mali ste nejaké problémy, nechceli ste zutekať? Ved' ide o fyzicky nesmierne vyčerpávajúcu prácu.

Fyzicky je to naozaj vyčerpávajúce, ale mne to nikdy nerobilo problémy. Čoskoro som totiž zistil, že mám na to aj isté vrodené danosti. Aby človek pochopil sklo, musí mať trojdimenzionálnu predstavivosť, priestorové vnímanie, musí poznať zákony fyziky, vedieť technologický postup presne načasovať. Sklo nie je materiál, ktorý človeka počká, to nie je kov či drevo, lebo ono pracuje, tečie, tuhne, krehne... Skrátka, nesmierne ma to bavilo a prešiel som postupne všetkými štyrmi sklárňami v regióne, teda okrem Poltára aj Katarínskou Hutou, Málincom a Zlatnom. Bola to skvelá škola remesla.

Určite ste pri štúdiu sklárskej výroby nezabudli aj na to, že chcete robiť aj umenie. Dalo sa to nejakým skĺbiť s praktickou stránkou?

Samozrejme, že to bolo mojou ambíciou, ktorú som sa v miere vtedajších možností snažil naplňať. Ale v tom čase bolo pre mňa dôležitejšie nájsť si zamestnanie, presnejšie čo chcem ďalej robiť. To už bolo niekoľko rokov po nežnej revolúcii, a tak som v roku 2005 využil možnosť a prijal ponuku ísť

pracovať do sklárni Hua-Fu v čínskom meste Čcheng-de. Pracoval som tam tri roky na dizajnovaní, redizajnovaní skla, a mal som na starosti aj kontakty so zákazníkmi. Tam som sa mohol venovať okrajovo aj vlastnej sklárskej tvorbe.

Ako sa slovenský sklár vlastne ocitne v Číne?

Ako som spomenul, dostal som ponuku. Treba totiž povedať, že výhodou nás, čo sme sa sklárstvu učili na Slovensku či v Čechách bolo to, že sme o výrobe skla vedeli takmer všetko. Počnúc históriou jeho výroby, čo je dôležité, lebo aby človek pochopil moderné výrobné postupy, musí zísť hlboko do histórie. Veď len taká sklárska písťala sa prvý raz objavila okolo roku narodenia Krista a fúkanie skla má viac ako dvojtisícročnú tradíciu. A samotná jeho výroba je ešte oveľa staršia. Ale aby som sa vrátil k vašej otázke. Mojou či našou výhodou bolo, že sme boli na výrobu skla všestranne pripravení technicky i prakticky. To v zahraničí neexistovalo, tam sa sklári pripravovali s výnimkami len na hrubú priemyselnú výrobu.

Z Číny ste sa už domov nevrátili. Nemali ste motiváciu?

Jednak som videl, čo sa deje so slovenskými sklárňami a potom som dostal ponuku, ktorá sa neodmieta. Takže domov ma to už po Číne vôbec neťahalo. A neprotestovala ani moja rodina. Tá ponuka prišla z Nórska zo sklárni Hadeland v meste Jevnaker, ktoré leží asi 50 km severozápadne od Osla. A tak som sa tam v roku 2008 presťahoval a pôsobím tam dodnes.

Ako ste sa v Hadelande uchytili? Nebol to prudký zlom – z Číny do Nórska? Z jednej kultúry do druhej? Myslím kultúry v obecnom zmysle...

Zlom to bol, ale nie dramatický. Vedel som, do čoho idem a Nóri vedeli, prečo ma chcú. Hadeland je najstaršia, stále fungujúca skláreň s nepretržitou prevádzkou v Škandinávii, založili ju v roku 1762. Výroba tu neprestala ani cez vojnu. Najprv sa tu vyrábali len fľaštičky na lieky a dnes sa tu vyrába široký sortiment sklárskych priemyselných a úžitkových výrobkov, vrátane originálnych výrobkov podľa návrhov popredných svetových dizajnérov.

Čím je to, že skláreň Hadeland funguje už vyše 250 rokov? Je to vďaka tradícii, dobrému manažmentu, alebo jednému i druhému?

Z každého rožku trošku. Ale pridal by som aj jedinečnú strategickú polohu sklárni na

južnom brehu Ransfjordu, ktorý je dlhý takmer 70 km, lemovaný hustými lesmi. Jazero sa splavovalo drevo z lesov na vykurovanie sklárskych pecí a južný breh je bohatý na piesok, ktorý sa kedysi tavil na sklo. Ale tradícia sklárstva sa tu musela založiť. V tom zmysle, že sem privádzali sklárov z Nemecka, Talianska, z Čiech a vlastne o dve storočia neskôr aj mňa.

Ako vyzerá bežná prevádzka v takejto špičkovej svetovej sklárni?

Ono je to rôzne. Časť osadenstva vyrába priemyselné a úžitkové sklo, čo som robil niekoľko rokov aj ja. V lete mávame dni otvorených dverí, chodia nám sem tisíce záujemcov a turistov z celého sveta. Ja som už v istom postavení, mám dosť priestoru aj na umelecké experimenty. Preto dosť často koordinujem výrobu individuálnych zákaziek napríklad pre dizajnové hotely, čo tvorí druhú časť nášho výrobného programu. Tam robím aj vlastné veci. Z ostatného obdobia považujem za najzaujímavejší projekt obrovských sklenených váz podľa dizajnu slávneho nórskeho hudobníka Magne Furuholmena, ktorý bol v 80. rokoch členom celosvetovo populárnej skupiny A-ha. Magne bol celý čas pri nás, sledoval výrobu a na rozdiel od iných dizajnérov, s ktorými som spolupracoval, prísne dbal na to, čo navrhol a nedal sa zlomiť, keď som mu radil niečo iné.

Žijete v Nórsku už dosť dlhú dobu, aby ste mohli povedať, ako sa v tejto severskej krajine žije ľuďom, ako ste vy? A vôbec aký je rozdiel medzi Nórmami a Slovákmi?

Viete, Nóri majú povest' chladných ľudí s odstupom. Ale všetko závisí od dvoch vecí: kto ste a ako sa správate. Ak vidia, že niečo viete, že ste férový a spravodlivý človek, bez problémov si vás pustia do súkromia. Mne sa dokonca podarilo účinkovať v jednej veľmi sledovanej nórskej reality šou, v ktorej išlo o zvládnutie rôznych remesiel podľa postupov v 18. storočí. Bol som majstrom sklárskeho cechu a hodnotil som výkony súťažiacich vo výrobe skla. Do istej miery som to bral ako vstupenku do spoločnosti, veď si mohli vybrať niekoho z mojich nórskeho kolegov. Samozrejme, Nóri nie sú takí výbušní a temperamentní ako my Slováci, ale nie sú ani takí vystresovaní, negativistickí a nezávidia. Nórsko je už po toľkých rokoch môj druhý domov. Moje deti tu vyrástli a už sa na Slovensko nevrátia. A ja tiež nie. Keď vidím, čo sa tam deje, nemám vlastne ani chuť.

Za rozhovor ďakuje Igor Otčenáš
Foto z voľnej tvorby Petra Kopora

Rabovanie

3. časť

na Kysuciach v roku 1918

Posledné mesiace roka 1918 sa na Kysuciach neniesli iba v znamení končiacej sa (neskôr skončenej) prvej svetovej vojny, ale aj v duchu pokračujúceho rabovania. Tak to bolo v dolnokysuckej obci Ochodnica, kde vojnoví navrátilci vyrabovali Potravné družstvo. 6. novembra 1918, posilnení alkoholom, pod vedením Juraja Gašu prišli na faru a žiadali farára Karola Cíváňa, aby im vydal všetky peniaze. Pri tomto prepade bol zastrelený Matej Marčan. Farárovi sa podarilo utiecť, ale neskôr ho chytili a zatvorili do pivnice Potravného družstva, kde ho aj súdili za údajnú kolaboráciu s uhorskými (maďarskými) orgánmi. Keď sa o tom dozvedela národná garda v Kysuckom Novom Meste, prišla do Ochodnice na čele s veliteľom Jánom Magátom. 7. novembra bol vodca *rabovačky* Juraj Gašo štatárne popravený. Slovenská národná rada v Ochodnici následne požiadala Ordinariát v Nitre, aby bol ochodnický farár K. Cíváň odvolaný kvôli nepokojom, ktoré nastali po týchto udalostiach. Aj tajomník Slovenskej národnej rady Karol Anton Medvecký vyzval listom K. Cíváňa, aby vo vlastnom záujme a kvôli upokojeniu situácie v Ochodnici ihneď opustil farnosť, pričom mu sľúbili ochranu česko-slovenským vojskom.

V obci Rudina sa demoralizovaní vojaci vrhli na krčmy a obchody židovských majiteľov Henricha Weila a Leopolda Wienera. Zobrali všetko, čo tam našli – potraviny, odevy, periny, kuchynské zariadenie, nábytok a hlavne alkohol. Ešte pred začiatkom rabovania H. Weil musel zadarmo nalievať pálenku. Alkohol, ktorí *rabunkoši* nevypili alebo neodniesli, vyliali. Weilovi paholci sami pomáhali ľuďom vynášať obilie a rozdávali ho každému, kto prišiel. Našli sa však aj takí, ktorí síce niektoré veci (napríklad šperky) zobrali, ale neskôr ich vrátili majiteľovi. Pre neutíchajúce nepokoje H. Weil napokon predal svoj majetok konzumnému družstvu za 190 000 korún a odsťahoval sa do Žiliny.

V Starej Bystrici 5. novembra domáci „frontisti“ spolu so ženami a deťmi vyrabovali niekoľkých židovských krčmárov a obchodníkov. Pri rabovaní v dome Holzmanovcov zastrelili matku so synom, rovnako navrátilcam z frontu. O život prišla aj židovská obchodníčka Reissová; vyrabovali tiež Zlattnerove piv-

nice a pálenicu, kde rozstrieľali sudy s alkoholom, ktorý si následne naberali do rôznych nádob. Hneď nato vyrabovali dom Bernata Löwyho i jeho parnú pílu, v ktorej kladivami rozbíjali strojné zariadenie. Keď ich chcel majiteľ zastaviť so slovami, že píla môže slúžiť všetkým obyvateľom, zbili ho. V ten istý deň Anton Bérheli (Anton Brhel), farár na odpočinku, ktorý sa zo zdravotných dôvodov vrátil 27. mája 1914 do Starej Bystrice z New Yorku, kde bol členom Prvej katolíckej slovenskej jednoty, Národného slovenského spolku, Slovenskej ligy a pokladníkom Kňazského spolku, zorganizoval zhromaždenie veriacich z farnosti, na ktorom ich vyzval, aby sa pripojili k vyhláseniu SNR v Turčianskom Sv. Martine a zvolili si miestny národný výbor. Vzápätí sa A. Bérheli stal jeho predsedom a farár Ján Svitek *zápisníkom* (tajomníkom). Ihneď vyzvali obyvateľov, aby sa vyhli ďalšiemu rabovaniu a násilnostiam. Na ochranu majetku a zabezpečenie pokoja bola zriadená *slovenská garda* na čele s Jozefom Hančinom. Samotná garda však nebola príliš dôveryhodnou ustanovizňou, keďže jej členovia boli niekdajší organizátori rabovania.

A. Bérheli tiež listom požiadal SNR v Turčianskom sv. Martine, aby mu poslala zopár exemplárov Deklarácie slovenského národa, ktoré by rozvešal po okolí. Už predtým takto zverejnil jediný exemplár, ktorý mal k dispozícii, a to hneď po zvolení Národnej rady v Novej Bystrici a Riečnici (v súčasnosti zaniknutej obce z dôvodu výstavby vodného diela Nová Bystrica). Keďže do obce nedochádzala ani pošta (už viac ako 10 dní), kvôli osвете sa zaujímal aj o zaslanie Národných novín, lebo „*zotročený a úbohý ľud nepochopí ešte túto slobodu.*“ V ďalšom liste adresovanom SNR žiadal o pomoc ohľadom získania licencie pre zámožnejšieho a spoľahlivého gazdu Michala Podmanického, ktorý by otvoril hostinec v obci, lebo pri *rabovačkách* všetci krčmári ušli a obec ostala bez hostinca. Jeho potrebu zdôvodňoval vypuknutím španielskej chrípky, ktorá ľudí decimovala a mierne užívanie vína im údajne pomáhalo prekonať útrapy, ktoré spôsobovala.

V Novej Bystrici obyvatelia vyrabovali domy a obchody všetkých židovských obchodníkov a krčmárov (Šalamúna Langfel-

Murovaný dom v Rudine z roku 1897

Murovaný dom v Rudine z roku 1903

Stará Bystrica, 1. tretina 20. storočia

dra, M. Kohna, Linksa), vrátane bytu notára Gabriela Zánickyho, ktorý sa zachránil i so svojou rodinou útekom do Poľska. Rabujúci rozbili obecnú pokladňu i pokladnice obchodníkov a peniaze zobrali. Dokumenty (daňové knihy, denníky, ceniny a niektoré matriky) roztrhali, vyniesli na dvor a zapálili. Rich-tár Jozef Slučiak sa im v tom snažil zabrániť, ale ľudia ho zbili. Na zabezpečenie poriadku v obci bola zriadená dvanásťčlenná ozbrojená miestna garda na čele s administrátorom fary Jozefom Randíkom.

15. novembra 1918 sa v obci konalo valné zhromaždenie miestnych obyvateľov, na ktorom bol prítomný aj česko-slovenský nadporučík Šimon Cvacho a dôstojný pán Anton Bohľá (bývalý slovenský farár v Spojených štátoch amerických). Za predsedu miestneho „Výboru Národnej rady“ bol zvolený dočasný správca fary J. Randík (október–december 1918) a za *zápisníka* učiteľ – *rektor* Alojz Podivínský. Ďalšími členmi sa stali Ján Jan-tula, Ján Podmanický, Juraj Mihalik, Ján Pastva, Ján Dubovic-ký, Andrej Paulina, Jozef Sporinský a Štefan Halvoník. Národná rada slávnostne vyhlásila, že obec sa pripája „ku deklarácii tur-čiansko-sv. martinskej za samostatný Česko-slovenský štát“ a zároveň sa podriaďuje Slovenskej národnej rade. 21. decembra 1918 bol zvolený za nového predsedu miestnej národnej rady nový admi-nistrátor Ján Fabián.

Keď už bola väčšina krčiem a obchodov na Kysuciach vyra-bovaná a minul sa všetok alkohol, vášne sa upokojili a nastali tzv. *triezve dni*. Výsledkom *rabovačiek* však bol zničený majetok

i zbytočné obete na životoch. Viacerí kresťanskí obchodníci sa snažili ochrániť pred rabovaním vyložením krížov a svätých obrázkov do okien. Výtrznosti postupne utíchli aj zriadením miestnych národných rád, gárd a príchodom česko-slovenských vojakov.

PhDr. Alojz Kontrík

Kysucké múzeum Čadci

Foto: Archív Kysuckého múzea a Alojz Kontrík

Nová Bystrica – bývalá pltnica, rok 1976

Dom v Ochodnici,
1. polovica 20. storočia

Železničná stanica v Kysuckom Novom Meste, 1. tretina 20. storočia

Tvorca chrámovej hudby

Hudobný skladateľ Vítazoslav KUBIČKA sa dožil nedávno sedemdesiatin

Hudobných skladateľov, ktorí komponujú operu, je ako šafranu. Niet divu, veď ide o vari najnáročnejší umelecký žáner s prísnyimi ustálenými pravidlami vážnej hudobnej tvorby. Čerstvý sedemdesiatnik VÍTAZOSLAV KUBIČKA (1953) už počas štúdií na Vysokej škole múzických umení v Bratislave ako poslucháč kompozície v triede prof. Jána Cíkera a tiež ako súkromný žiak hudobného skladateľa Ilju Zeljenku napísal viacero komorných i symfonických diel. Doteraz skomponoval vyše 282 skladieb a 600 scénických hudieb pre divadlo, film, televíziu a rozhlas. Je autorom 16 operných diel prevažne s duchovnou tematikou: Evanjelium podľa Lukáša, Znovuzrodenie, Martin Luther, Kristov dotyk, Betlehem, Marína Havranová, Šavol, Genesis, Evanjelium podľa Jána, Jakub Kray, Pieseň piesní v čase Holocaustu, Kráľovstvo lesa, Evanjelium podľa Marka. Podľa kórejskej ľudovej rozprávky skomponoval symfonickú báseň Osemnešťastný človek. Štátna filharmónia uviedla jeho symfonické dielo Requiem s dirigentom Petrom Ferancom, Štátna filharmónia Košice vokálno-symfonické dielo Šavlovo obrátenie, dirigoval Jerzy Svoboda. Spolupracuje aj s ďalšími poprednými umelcami – s dirigentom Adriánom Kokošom, divadelným režisérom Michalom Babjakom a režisérmi dokumentárnych filmov – Milanom Milom a Zdenom Vlachom.

Prečo ste si zvolili pre svoju tvorbu taký náročný žáner, akým je opera?

Hovorí sa, že hudobné nástroje vymyslel človek, ale ľudský hlas stvoril Boh. Ľudský hlas má v sebe veľkú silu. Dokáže osloviť i tých, ktorí nemajú skúsenosť s počúvaním vážnej hudby. Pre mňa je hudba prostriedkom na rozhovor s poslucháčom alebo divákom. Ja potrebujem hovoriť a tou svojou rečou chcem počúvajúcich aj osloviť. Prostriedky, ktoré vo svojej hudbe používam, sú mi takmer druhoradé. Ak nemám vnútorný kontakt s poslucháčom, znamená to, že nie je niečo v poriadku. Ale nejde len o poslucháča. Pre mňa je veľmi dôležitý i názor hudobníkov, ktorí moje veci hrajú. Dodnes medzi najkrajšie „pochvaly“ pre mňa patrí názor orchestrálnych hráčov na práve odohrané dielo. Keď je v hudbe posolstvo, hudobníci cítia „o čom hrajú“. Takže o to práve ide – o ľudské posolstvo.

Opera má pre mňa osobitný význam, pretože je druhom umenia, ktoré možno vidieť aj zrakom. Tá vizuálna zložka veľmi pomáha pochopeniu hudby. Ľudia sa dnes radi pozerajú. Svedčí o tom aj internet. A opera ma zaujíma aj preto, že má veľa dostatočne tvárnych prostriedkov na vyjadrenie tých najhlbších myšlienok, nad ktorými sa ľudia zamýšľajú už od pradávna: „Kto sme, odkiaľ prichádzame a kam ideme...“

Snívali ste niekedy v detstve, že raz budete hudobným skladateľom?

Ako 9-ročný chlapec som mal zaujímavý zážitok. Keď som raz prišiel na hodinu klavíra vo vtedajšej Osvete, pristihol som svojho učiteľa hrať kvalitnú barovú hudbu „vo veľkom štýle“ so širokým, mohutným sprievodom. Domov som šiel ako omámený. S dovoľením mojej mamy, akademickej maliarky Jarmily Pavlíčkovej, ma ďalej učil rôzne typy džezových sprievodov. Neskôr mi to však už nestačilo, chcel som do hudby preniknúť hlbšie. Pátral som po známych hudobníkoch z okruhu priateľov našej rodiny. Kamarát mojich rodičov zo študentských čias, jeden z najväčších slovenských skladateľov Ilja Zeljenka, sa mi stal duchovným otcom a dlhoročným občasným učiteľom. Jeho veľkorysosť v živote i vo vzťahu k ľuďom mi veľmi pomohla.

Čo vám najčastejšie dáva impulzy k inšpirácii?

Vždy len človek a jeho postoje k životu. V ostatnom čase najmä vzťah k Bohu a vzťah Boha k nám, ľuďom.

Akej tvorbe sa venujete najnovšie?

Predovšetkým sú to projekty s duchovnými námetmi. Vďaka synovi Radovanovi som sa stal veriacim človekom. Môj život

sa zmenil. Svet vidím inak. Som presvedčený, že vidím viac, ako som videl predtým. Napríklad aj strach a poníženie väčšiny Slovákov za posledné roky v našej krajine. Vďaka Bohu však nachádzam aj riešenia týchto problémov. Niet nič hlúpejšie ako pýcha na základe nahromadených hmotných prostriedkov.

Prvou vašou operou je Evanjelium podľa Lukáša, na ktorej ste pracovali plné dva roky. S akým ohlasom sa stretlo toto dielo u verejnosti?

Krstným otcom tejto opery, možno povedať jeho záštitou, bol dirigent Marián Vach. Dielo uviedol v komornej verzii pre sóla, miešaný zbor, klávesy a violončelo so súborom Lúčnica a so sólistami z Cirkevného konzervatória v Bratislave. Premiéru malo v marci roku 2002. Napokon po rokoch operu koncertne uviedol i so súborom Štátnej opery v Banskej Bystrici.

Čo predchádzalo vašej opernej tvorbe?

Môj profesionálny život sa dá rozdeliť do troch etáp, ktoré som si viac-menej naplánoval. Po desiatich rokoch pôsobenia v Československom rozhlasu v Redakcii opernej, symfonickej a komornej hudby som v roku 1990 odišiel do slobodného povolania. Dúfal som, že sa budem môcť viac venovať hudbe. Založil som si malú firmu, nakúpil zvukové aparatury, čím som sa veľmi zadlžil, no a pustil som sa do práce. Živil som sa najmä scénickou hudbou, zháňal som si objednávky, spoznával nových umelcov. Popri komponovaní scénickej hudby som často robil aj základné ruchovanie filmov, najmä rozprávok. No, bez obetavej pomoci mojej manželky Gabriely, ktorá kvôli mojim plánom opustila zamestnanie v Slovenskom rozhlasu, kde pracovala ako architektka, by som sa bol ťažko postavil na nohy. Nepísal som len scénickú hudbu, naučil som sa nahrávať slovo i vážnu hudbu. Popri týchto činnostiach som ďalej pokračoval v komponovaní komorných diel, piesní a zborových skladieb. Po desiatich rokoch práce som sa cítil byť dostatočne zrelý na to, aby som sa pustil do rozsiahlejších operných diel.

Čo je hlavnou témou vašich prvých opier?

V prvej opere Evanjelium podľa Lukáša som použil presný biblický text, respektíve výber textov z tohto evanjelia. V opere Znovuzrodenie vychádzam len z jedného biblického citátu Ezechiel 36,26-27: „A dám vám nové srdce a nového ducha dám do vášho vnútra; odstránim kamenné srdce z vášho tela a dám vám srdce mäsité. Dám svojho Ducha do vášho vnútra a spôsobím, aby ste chodili podľa mojich ustanovení, zachovávali a plnili moje nariadenia“.

Každé dva roky sa predstavíte hudobnej verejnosti ďalšou svojou operou. Dielo Martin Luther znamenalo obrovský úspech. Čím vás oslovila táto historická osobnosť?

V osobe svetoznámeho nemeckého reformátora Luthera spoznajú diváci pokrokového zmýšľajúceho kňaza aj filozofa – zástancu humanizácie celej ľudskej spoločnosti. Lutherova osobnosť a jeho myšlienky živej, stále sa obnovujúcej viery boli pre mňa hlavnou inšpiráciou. V dramatickom hudobnom príbehu o mladom mužovi sa odráža aj história Európy pred vyše polovice tisícročia. Luther popritom, ako sa oženil a stal sa otcom piatich detí, napísal množstvo náboženských a filozofických kníh. Preložil z latinčiny do nemčiny Bibliu, aby prostý ľud rozumel Božiemu slovu a zaslúžil sa o celkové pozdvihnutie svojho národa. Túto operu uviedli nielen na Slovensku, ale aj v Litomyšli a v Chrudime.

Čo chystáte na najbližšie obdobie?

5. júla 2024 sa uskutoční v artikulárnom chráme ECAV v Kežmarku premiéra mojej opery ANI PLAMENE NÁS NEZASTAVIA o začiatkoch protestantského hnutia v Kežmarku. Námet Roman Porubán a Nora Baráthová, libreto Daniela Lozanová. V opere budú účinkovať: sopranistka Marianna Prievozníková Geleneky, Irena Troupová (Česká republika) a tenorista Lukáš Leščišin. Detský a dievčenský zbor Slovenského rozhlasu bude dirigovať Adrián Kokoš. Ak mi Pán Boh dožičí, tak na júl 2025 pripravím detskú operu NOE.

Anna Sláviková

Foto: archív V. Kubičku

SLOVENSKÁ A ČESKÁ KNIŽNICA

Tomáš Padevět: **Carmen – Skutočný život Hany Hegerovej** *Ikar, 2021*

Kniha *Skutočný život Hany Hegerovej* je komplexným dokumentárnym románom (sám autor Tomáš Padevět svoju knihu označuje v autorskej poznámke za „rekonštrukciu“ životného príbehu Hany Hegerovej) o živote najväčšej česko-slovenskej šansoniérky, ktorý vznikol s jej súhlasom, s podmienkou, že môže byť zverejnený až po jej smrti. Padevět sa s Ha-

nou Hegerovou zoznámil v roku 1987 a ako jej blízky priateľ mal takmer desať rokov prístup do Hegerovej súkromia, k archívnym materiálom a osobnej korešpondencii, ako aj k jej rodine. Stretol sa s takmer stovkou ľudí, ktorí s ňou v určitom období jej životného príbehu spolupracovali alebo s ňou boli v úzkom kontakte. Nahrál s ňou desiatky hodín rozhovorov, prešiel mnoho z tých miest, kde Hana Hegerová žila a pôsobila. Preto ak autor dáva do titulu dôraz na to, že ide o skutočný život tejto česko-slovenskej divy, môžeme mu odôvodnene veriť. Čitateľ sa napokon o tom sám presvedčí hlavne v tých pasážach, ktoré neboli širšej verejnosti celkom známe (aféra s uväznením kvôli nedorozumeniu s honorármi pre Karla Gotta), alebo úplne neznáme (angažovanosť otca Hany Hegerovej, v tom čase Carmen Farkašovej, vo vysokých pozíciách za fašistického Slovenského štátu, jeho účasť na arizácii židovského majetku a pobyt vo väzení po skončení vojny, jej útek s matkou zo Slovenska pred Červenou armádou, pobyt v zbernom tábore v Rakúsku a následne dramatický prechod do Prahy). Toto sú dve najcitlivejšie miesta Hegerovej života, ktoré Padevět rozoberá bez zbytočnej bulvarizácie. Ale ani ich neprifar-

buje a nedramatizuje, proste ich opisuje ako súčasť Hegerovej života, ktorý bol inak bohato naplnený umeleckými úspechmi, no zároveň aj poznačený osobnými potknutiami a nedorozumeniami.

Kniha je rozdelená do deviatich kapitol podľa desaťročí, ktoré chronologicky mapujú život Hany Hegerovej od jej detstva v Bratislave cez štúdium na konzervatóriu, začiatky kariéry, vzťahy s mužmi, obdobie normalizácie až po posledné roky života. Prednosťou knihy je historická kontextualizácia Hegerovej životného príbehu. Ide o takmer šesť desaťročí z dejín Československa a neskôr Česka a Slovenska, na pozadí ktorých sa odvíja životný osud a umelecká kariéra Hany Hegerovej. V prenesenom slova zmysle je tak obraz jej života reflexiou širšej panorámy historického času a predovšetkým drám 20. storočia, ktoré zasiahli do života generácie Hany Hegerovej tak, ako vari do žiadnej inej. Ale aj napriek tomu nesledujeme len ľudský osud bezmocne zmietaný búrkami doby, ale aj osud naplnený hrejivou ľudskosťou a citlivosťou, intelektuálnym vzdorom, umeleckou nekompromisnosťou, osud uhrančivej umelkyne, ktorá svojimi piesňami dokázala vstúpiť do takých intímnych hlbín v srdciach a dušiach svojich poslucháčov, ako sa to v porovnateľnej miere nepodarilo vari žiadnej inej a sotva nejakej ďalšej v takej miere podarí. A netýka sa to iba jej generačných spolupútnikov, svedkov jej čias, ale aj ďalších generácií a oveľa mladších ľudí. Piesne Hany Hegerovej presahujú vlastný historický čas a Padevětova kniha, ktorá je bohato ilustrovaná fotografiami a dokumentmi, pričom niektoré z nich sú uverejnené vôbec po prvý raz, je nielen zásadným zhrnutím života a tvorby Hany Hegerovej, ale aj dôstojným pripomenutím jej trvalého ľudského a umeleckého odkazu.

Marian Jaslovský, Jana Vargová **Marián Varga. Nebo, peklo, raj** *Slovart, 2023*

Na rozdiel od rozsiahleho rozhovoru Petra Uličného s Mariánom Vargom, ktorý vyšiel knižne pod názvom

O cestách, ktoré nevedú do Ríma (Slovart, 2004), je kniha Marián Varga. Nebo, peklo, raj biografickým zhrnutím života a tvorby Mariána Vargu ako jedného z najvýznamnejších slovenských hudobníkov 20. storočia. Jej autormi sú Marian Jaslovský a Jana Vargová, manželka Mariána Vargu, ktorí čerpali z archívnych materiálov, osobnej korešpondencie, rozhovorov s Vargovými priateľmi, spolupracovníkmi a členmi rodiny, ktoré vznikali v rokoch 2018 a 2019.

Ako hovoria autori, názov knihy je výpožičkou názvu rovnomeného románu svetoznámeho argentínskeho literárneho experimentátora Julia Cortazára. A to z toho dôvodu, že Varga ako erudovaný a inteligentný čitateľ s nesmiernym tematickým rozsahom, do ktorého celkom prirodzene rátať aj pôvodnú slovenskú literatúru, sa k tomuto literárnemu dielu nielen častokrát vracal, ale aj preto, lebo predmetnú knihu koncipovali v cortazárovskom duchu ako viacvrstvový záznam, osvetľujúci hlavnú postavu z „rôznych uhlov a vzdialeností“. Preto nejde o klasickú životopisnú knihu. Jej takpovediac chrbtovou kosťou je chronologické rozprávanie o Vargovom živote a tvorbe, na ktorú sa postupne napájajú rozhovory s pamätníkmi, kamarátmi, príbuznými, úvahy súputníkov, citácie, články a fragmenty článkov, ktoré o Vargovi vyšli postupom času v najrôznejších hudobných i nehudobných periodikách. Práve toto je ono vyššie spomenuté nasvetenie z rôznych uhlov a vzdialeností, zvyrazňujúce intelektuálnu komplexnosť i zložitú charizmatickej Vargovej osobnosti, ako bezpochyby jedného z najvýznamnejších umelcov v dejinách moderného Slovenska, ale aj determinanty historických okolností, za akých Varga žil a tvoril. Práve tieto okolnosti sú vo Vargovej ľudskej a umeleckej biografii veľmi dôležité už len napríklad v tom, že nemohol predviesť robustnosť svojho talentu ďalej ako za hranicami socialistického tábora. Niet pochyb, že ako umelec svetového formátu by sa v dobovej európskej, britskej a americkej konkurencii výrazne presadil.

Kniha Marián Varga. Nebo, peklo, raj je povinnou literatúrou pre každého, kto sa zaujíma o slovenskú hudbu a jej dejiny, ale aj o širšie intelektuálne, historicko-umelecké a spoločenské súvislosti moderného Slovenska od druhej polovice 20. storočia po súčasnosť.

Fedor Frešo: Komplet (Autobiografia, denníky, rozhovory, publicistika, spomienky) Zostavil Viktor Frešo Slovart, 2023

Zhodou okolností rovnaké bratislavské vydavateľstvo Slovart vydalo súbežne s Vargovou biografiou niečo podobné aj o hudobníkovi Fedorovi Frešovi, ktorého ľudský, no hlavne umelecký osud je s Mariánom Vargom navždy úzko spojený. Vlastne by sa dalo povedať, že obaja hudobníci sú – akokoľvek to pateticky znie – piliermi modernej slovenskej hudby druhej polovice 20. storočia, pričom vo Frešovej osobe k tomu treba prirátavať aj to, že bol nielen skvelý, všestranne zdatný muzikant, ale aj významný promotér, organizátor hudobného života, producent a podnikateľ. Ba dokonca aj publicista, ak spomenieme jeho knihu (v spoluautorstve s Tomášom Berkom) Rocková Bratislava, mapujúcu bratislavskú rockovú scénu od konca 50. rokov minulého storočia, prípadne prispievanie do dnes už neexistujúceho internetového periodika inZine. S jeho menom je okrem klasického zoskupenia Collegium musicum s Mariánom Vargom, Dušanom Hájkom a Františkom Griglákovi nerozlučne spojená aj história mnohých iných významných slovenských i česko-slovenských hudobných formácií, ako napríklad Soulmen, Prúdy, Fermata, M Efekt, či z iného súdka aj T & R Band, Traditional Club a iných. Základom tejto vskutku reprezentatívnej, podrobnej a typograficky skvele spracovanej publikácie zostavenej Frešovým synom Viktorom je reedícia memoárovej knihy samotného Fedora Freša Sideman, ktorá vyšla v roku 2011. K tomu sú pripojené jeho denníky, rozhovory, publicistické texty, mnoho fotografií a doposiaľ nepublikovaný obrazový materiál. Plus kalendárium a diskografia. A samozrejme spomienkové reminiscencie Frešových priateľov, ktoré veľmi plasticky dokresľujú profil Fedora Freša nielen ako muzikanta, ale aj človeka s bohatým spoločenským, emocionálnym i rodinným životom. Nie je to nostalgická kniha, hoci istotne poteší hlavne pamätníkov. V neposlednom rade je to aj významné svedectvo o modernom hudobnom a širšie kultúrnom živote na Slovensku i v Československu pred i po nežnej revolúcii, ktoré nesie v sebe trvalé nadgeneračné poslanstvo.

Igor Otčenáš
Foto: zdroj internet

Za rekordy a kuriozitami do Pelhřimova

O Guinnessově knize rekordů ví asi každý školák. Že ale v Česku máme vsutku originální Muzeum rekordů, to u nás nevědí ani všichni dospělí. V malebném městečku Pelhřimov na Vysočině existuje řadu let, vydává pravidelně Českou knihu rekordů... I samotnému městu se říká město rekordů.

V takzvané Dolní bráně je umístěno na 300 svérázných exponátů. Jsou mezi nimi:

- obří porcelánový šálek s obsahem 9 l
- největší pštrosí vejce na světě – váží 2,455 kg
- 253 cm dlouhá lžice vyřezaná z jednoho kusu topolového dřeva; autorem je Slovák Ján Hubinský
- model Pražského hradu ze špejlí v měřítku 1 : 125 – autor Ladislav Novák na něm pracoval 2 roky (1 550 hodin čistého času) a spotřeboval 10 800 špejlí
- nejmenší galerie na světě, kterou lze pozorovat jen vleže, odtud její název

LEHNI. Autor karikaturista Vaněk v mikrosvětě o rozměrech 117 × 82 × 62 cm vyobrazil V. Havla, W. Churchilla, Mr. Beana, Beatles a řadu dalších vtipně zobrazených osobností

- kartáček na zuby dlouhý 305 cm a nejdelší štětec pro malíře (330 cm) – jsou dílem mistrů ze Spojených kartáčoven Pelhřimov
- minimotorka – nejmenší v Evropě, sestavená Alešem Spirmanem z České Třebové, je vysoká 28 cm a dlouhá 42 cm, váží 15 kg a dosáhla rychlosti 50 km/hod. Obsah její nádrže stačí na 30 minut jízdy. Jejím předobrazem byl motocykl Jawa 50 Pionýr.

Na volném prostranství lze najít například dvoumetrovou poštovní schránku či největší přístroj v ČR, vyrobený v Pacovských strojírnách. Jde o vidličku dlouhou 2,5 m a nůž ještě o 10 cm delší, váží spolu 59 kg. Je tu i největší nerezová konvička s objemem 640 l, je zcela funkční a na venkovní akci z ní můžeme ochutnat kávu nebo čaj.

Jedna z expozic muzea má název **Zlaté české ručičky** – najdete v ní funkční kytary, housle a další hudební nástroje, všechny sestavené ze sirek. Přes 90 exponátů bylo sestaveno z více než půl milionu zápalek a 248 344 zápalkových hlaviček. To vše je práce jednoho člověka, pana Tomáše Kordy z Vrchlabí, který nad exponáty strávil 63 310 hodin, tedy celkem 7 let a 2 měsíce čistého času. Návštěvníci expozice obdivují také repliku Mony Lisvy vytvořenou ze 45 000

zrněk rýže nebo třeba miniaturní Slovan-skou epopej v měřítku 1 : 222 se všemi detaily Muchova cyklu. Autor vytvářel miniatury olejovými barvami na plátně peříčkem z anglického havrana, na kolekci 17 obrazů pracoval 9 let.

O muzeum plné kuriozit i evidenci rekordů pečuje pelhřimovská agentura Dobrý den. Ta vydává také Českou knihu rekordů. Vyšlo už 7 dílů. K evidovaným stovkám svérázných rekordů patří některé, které nám mohou připadat až absurdní:

- nejvíce zároveň hozených papírových vlastovek (976)
- nejvíce lidí s červeným klaunským nosem na jednom místě (1 138)
- nejvíce ježků na jednom místě (108)
- hromadná dezinfekce rukou (2 045 lidí si současně dezinfikovalo ruce)
- nejvíce účastníků soutěže v házení žabek na jednom místě (110)
- nejdelší jedoucí kolona traktorů (237)

Svéráznou akcí pořádanou agenturou Dobrý den je **Voda planety Země**. Přes obří trychtýř na náměstí je čas od času vlévána voda z nejrůznějších vodních toků z českých zemí i ze zahraničí do místní říčky Bělá; jde o světový rekord v počtu zdrojů, jejichž voda tvoří „soutok“ s Bělou. Ta se stává jakousi pomyslnou „řekou s nejpestřejším počtem přítoků na světě“. Celkem už jich bylo přes 800 z více než 70 zemí světa. Jde o symbolické propojení zeměkoule. Autor tohoto textu byl iniciátorem a účastníkem toho, kdy za účasti starosty Pelhřimova tajemník lotyšské ambasády

naléval vodu z řeky Lielupe. Akce, zdánlivě recesistická, má i hluboký podtext – Den vody připomíná, kolik lidí ve světě dosud nemá přístup k pitné vodě a splachovacímu záchodu.

Návštěva Muzea rekordů přináší zábavu dětem i dospělým a zároveň vyvolává úctu k lidskému umu a trpělivosti. Je otevřeno každý den, podrobnosti k návštěvě naleznete na www.muzeumrekordu.cz.

Text Petr Kuneš, foto: Agentura Dobrý den

Obří židle

Úspechy moderných technológií v roku 2023

V roku 2023 veda a výskum priniesli nové vedecké objavy a technické vynálezy, ale tiež nové technológie, ktoré predstavujú významný pokrok v oblasti polovodičovej a počítačovej techniky, prenosu dát, informatiky a ekologickej energetiky. Zmienime sa o niektorých z nich:

INTEGROVANÝ OBVOD 32 GB

Ako prvá na svete vyrobila juhokórejská spoločnosť **Samsung** najvýkonnejší integrovaný obvod (mikročip) s pamäťou 32 Gb za pomoci nanotechnológií – ide o proces litografie na vlnovej dĺžke 12 nanometrov ($1\text{ nm} = 10^{-9}\text{ m}$). Tento prelomový mikročip bol zavedený do výroby už v priebehu necelého roku potom, čo bol vyrobený prvý mikročip s pamäťou 16 Gb. Nový mikročip 32 Gb zvyšuje dvakrát kapacitu kompletných pamäťových „desktopových“ modulov. V prípade serverových pamätí by tak už v blízkej budúcnosti mohli byť vyrábané moduly s kapacitou až 1 000 Gb. Avšak tieto budú musieť využívať technológiu tzv. „viacnásobného“ vrstvenia.

VIACNÁSOBNE VRSTVENÝ MIKROČIP

V súčasnej dobe najpokrokovejšiu „know-how“ výroby týchto viacnásobne vrstvených pamäťových modulov vlastní juhokórejská spoločnosť **SK Hynix**, ktorá v uplynulom roku vyrobila prvý pamäťový čip s viacej ako 300 vrstvami. Kapacity serverových modulov sa tak podstatne zvýšia, čo umožní významne rozšíriť ich rýchlosť i časové rozlíšenie. Prvý prototyp nového viacnásobne vrstveného „nanočipu“ má 321 vrstiev, čo je svetový rekord, ktorý doteraz držal 238-vrstvený mikročip *Samsungu*. *SK Hynix* sa tak stal prvým výrobcom, ktorý prekonal hranicu 300 vrstiev. S každou novou generáciou integrovaných obvodov rastú kapacity a rýchlosti modulov a zároveň klesá pomer ich ceny ku kapacite.

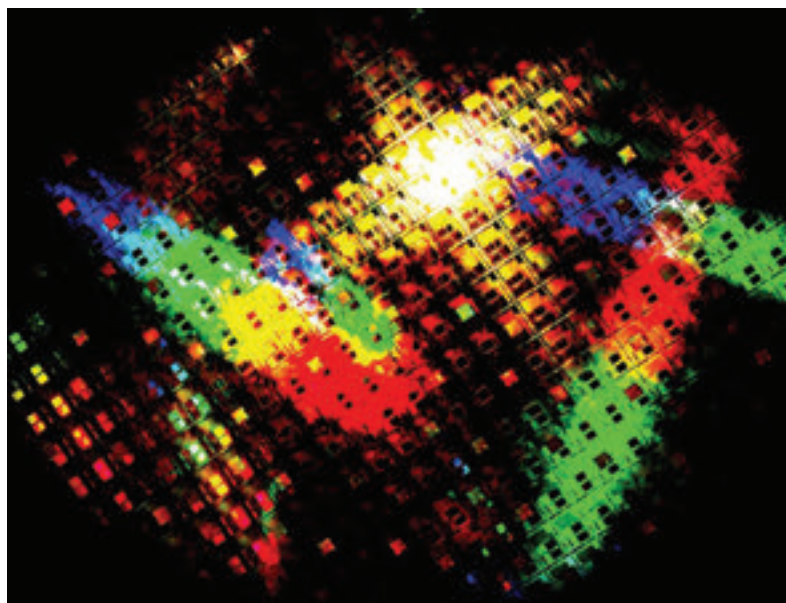
VÝKONNÝ LASER NA TERMOJADROVÚ SYNTÉZU

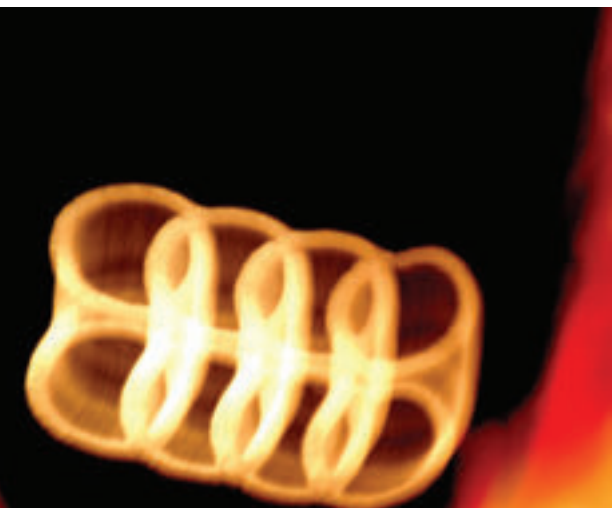
Vedci intenzívne a systematicky naďalej pracujú na projektoch efektívneho získavania ekologicky čistej energie bez škodlivých emisií a rádioaktívneho odpadu. Perspektívnym zdrojom čistej a bezodpadovej energie je termojadrová syntéza (podrobne sme písali v Listoch č.7–8/2021 a č.5/2023), avšak než sa ju podarí využiť na reálnu energetiku, je treba vyriešiť zásadný problém: zaistiť obrovské množstvo vstupnej energie, ktorá by naštartovala a „udržiavala“ syntézu jadier vodíka. Bolo experimentálne dokázané, že najlepším zdrojom vstupnej energie je vysoko výkonný laserový systém. Pomocou výkonných laserov bol v americkom národnom výskumnom

centre *NIF* = *National Ignition Facility* vytvorený historicky najžiarivejší objekt v celej slnečnej sústave. Takto bolo dosiahnuté významného pokroku na ceste vedúcej k termojadrovej elektrárni, ktorá bude produkovať ekologicky čistý zdroj energie. Pri termojadrovej syntéze sa zlučujú izotopy vodíka deutéria ^2H a trícia ^3H , pričom sa uvoľňuje veľké množstvo energie; je to tá istá jadrová reakcia, ktorá nepretržite prebieha na Slnku. Pri syntéze jadier vodíka na zariadení v *NIF* vzniklo o 20 % viacej energie, než bolo dodané na vstupe z extrémne vysokých výkonových laserov.

NOVÁ EKOLOGICKÁ VETERNÁ ELEKTRÁREŇ

Spoločnosť **Siemens Gamesa Renewable Energy (SGRE)** vyrobila veternú turbínu novej generácie s výkonom 10 MW (MW = MegaWatt). Rotor turbíny má priemer 193 metrov a účinnosť tohto vetrom poháňaného turbogenerátora umožňuje zvýšiť výrobu elektrickej energie až o 30 %. Nový 10 MW model turbíny je určený predovšetkým pre morské veterne elektrárne; produkcia jednej veternej turbíny tohto typu dokáže zásobovať elektrickou energiou až desať tisíc európskych domácností. Nový model výkonnej turbíny je výsledkom zú-

ročenia skúseností a znalostí niekoľko generácií osvedčených technológií priameho pohonu v jedinej 10 MW turbíne. Cena ekologickej energie z morských veterných elektrární sa v závislosti od rastúcich výkonov turbín úmerne znižuje. Nové trhy pre zariadenia tohto typu sa tak rozširujú po celom svete (Dánsko, SRN, USA, Japonsko, Čína). Jedna jediná turbína s výkonom 10 MW vyrobí ročne až 50 GWh (GWh = Gigawatthodina) elektriny, čo postačuje na zásobovanie elektrickou energiou približne 10 000 domácností a čo predstavuje celkovú úsporu takmer 35 000 metrických ton CO₂ oproti klasickým zdrojom energie.

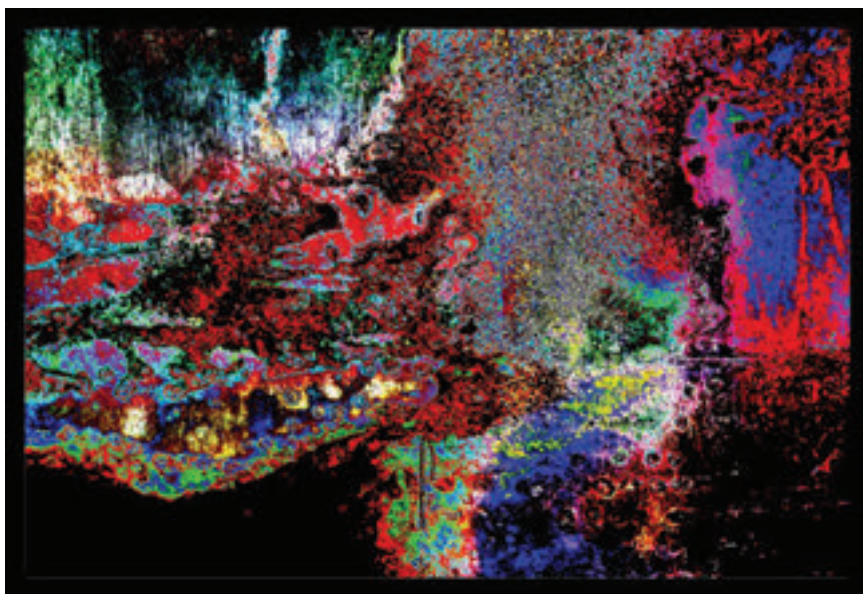
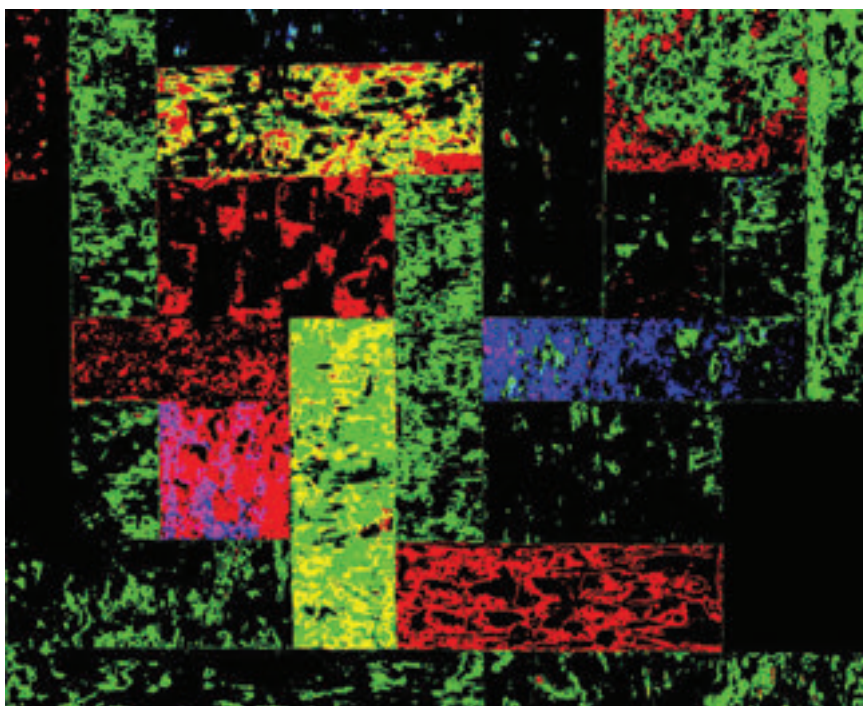
GIGANTICKÁ LOĎ VOLTAIRE

Na inštaláciu takto výkonných veterných turbín enormne veľkých rozmerov a váh v mori je treba sofistikovanej technológie. Preto belgická spoločnosť *Jan De Nul* skonštruovala gigantickú loď *Voltaire*, ktorá dokáže v mori vybudovať i veterné elektrárne s najväčšími veternými turbínami na svete. Loď postavili v Číne, dokončili ju v Spojených arabských emirátoch a od leta roku 2023 už začala inštalovať veterné turbíny novej generácie v Severnom mori. *Voltaire* je tzv. „Jack-Up Installation Vessel“, tzv. heverová loď. Má štyri mohutné, 130 metrov dlhé stožiare, ktoré sú pri plavbe umiestnené vertikálne na palube lodi a v šelfových moriach (až do hĺbky 80 metrov) pracujú ako hevery, ktoré vyzdvihnú loď nad hladinu (loď s nákladom váži až 16 tisíc ton), aby bolo možné vybudovať plošinu na inštaláciu veternej elektrárne. Všetky potrebné súčiastky a diely od plošiny až po turbínu a lopatky si loď vezie sama. Pri stavbe turbíny sa používa palubný žeriav, ktorý na lodi *Voltaire* unesie náklad až 3 tisíce ton.

Text a foto:

RNDr. Ing. Peter Kozma, DrSc.

Institut Technologických Aplikácií, s.r.o.

Ladislav Kaboš

AKTY A SERIGRAFIE

V sobotu 9. 12. 2023 sa v Galérii Domu národnostných menšín konala vernisáž výstavy fotografií a grafík slovenského režiséra, kameramana, fotografa a výtvarníka Ladislava Kaboša pod názvom Akty a serigrafie. Originálny filmový tvorca, ktorý na seba upozornil najmä dokumentárnymi snímkami ako napríklad Starina, Fašiangy v Sebechleboch, Zmenil tvár Šanghaja, Farby piesku, Všetky moje deti, Kapela alebo Architekt drsnej poetiky, sa tentoraz predstavil v úlohe fotografa a výtvarníka. Napriek tomu, že jeho doménou je hlavne film, dokázal prezentáciou svojich výtvarných diel pripraviť návštevníkom neobyčajný umelecký zážitok.

*Z vernisáže,
vľavo
Zuzana
Štancelová,
vpravo
Ladislav
Kaboš*

Výstava, ktorú otvorila ilustrátorka a scénografka Zuzana Štancelová, predstavuje prierez výtvarnou tvorbou Ladislava Kaboša od klasickej fotografickej tvorby, cez digitálnu fotografiu až po serigrafie alebo tlač na textil. Zatiaľ čo v grafickej tvorbe sa inšpiruje najmä prírodnými tvarmi, ústredným motívom jeho fotografií sú ženské akty. Pri ženských aktoch, kde prevažuje hlavne čiernobiela forma vyjadrenia, autor pracuje s dokonalým filmovým vnímaním svetelných kontrastov. Avšak vo svojich serigrafiách, ktoré navodzujú takmer rozprávkovú mágiu, naopak objavuje sýto farebnú hravosť. V najstarších fotografiách z cyklu Labyrint mesta, kto-

ré historicky siahajú až do jeho študentských čias strávených na pražskej FAMU, zachytil autor na 35mm filmový negatív rôzne časti Prahy ako kontrast k mäkkým obrysom ženského tela. Naopak v čiernobielej digitálnej sérii z cyklu Svetlo a tieň už umelec necháva naplno zaznieť pôvaby ženského aktu, hoci s vysokou mierou citlivosti pre intimitu. Farebné digitálne fotografie zo série Zastavený čas, v ktorých prevládajú jemné odtiene modrej, akoby odkazovali na silný vplyv surrealizmu v československom umení. Serigrafie Ladislava Kaboša upútajú na prvý pohľad rozmanitosťou rastlinných tvarov poukladaných do symetrických objektov pripomínajúcich zvieraciu ríšu. Kombináciou akrylových farieb s technikou sieťotlače autor navodzuje mystickú pestrofarebnú krajinu plnú živých tvorov, ako napríklad Lev alebo Hlavonožec, ktorá sa nám obvykle zjavuje iba vo sne. Tlač ženských aktov na netkaný textil z krehkého materiálu umelca podľa jeho vlastných slov fascinuje aj preto, že každý otláčok je v podstate originál, pretože pri tlači nie je možné vytvoriť dva identické portréty. Navyše týmito závesnými textíliami získava jeho tvorba oveľa väčšiu plasticosť a vďaka možnosti rozmiestnenia do priestoru galérie ich návštevník výstavy ani nemôže ignorovať. Vystavené objekty sa k nemu dostávajú takmer na dotyk a dokáže ich rozhýbať už len tým, že okolo nich prejde. Ladislav Kaboš svojím výtvarným prejavom dokazuje, že je človek mnohých talentov a že jeho tvorba sa nezakonzervovala v čase, ale že prechádza dynamickým vývojom. Za svoje filmy sa dočkal viacerých ocenení, ako sú Cena za mimoriadne tvorivé výkony v audiovizuálnych

*Vlasy I., z cyklu Vlasy,
filmový negatív*

Hlava, sieťotlač, akryl

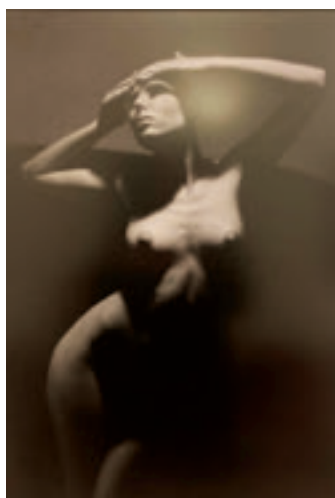
Hlavonožec, sieťotlač, akryl

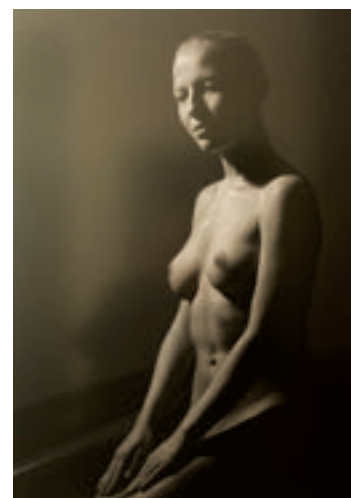
Bez názvu III., z cyklu Zastavený čas, digitálna fotografia

Bez názvu I., z cyklu Zastavený čas, digitálna fotografia

*Bez názvu I., z cyklu
Zastavený čas,
digitálna fotografia*

*Bez názvu III., z cyklu
Zastavený čas,
digitálna fotografia*

dielach IGRIC, Cena Slovenskej filmovej kritiky alebo Cena novinárov FIPRESCI. Je laureátom ceny Krišťáľového krídla aj držiteľom viacerých ocenení z filmových festivalov doma aj v zahraničí. Napriek tomu sa v umeleckom objavovaní sveta nezastavil a má odvahu v neprebádanom priestore neustále otvárať nové a nové dvere. Aj výstava v Galérii Domu národnostných menšín je príslubom, že sa o jeho ďalších úspechoch budeme s veľkou pravdepodobnosťou dozvedať aj naďalej.

Text a foto: *Vladimír Dubeň*

Moje rusínske korene

Porota Medzinárodnej pražskej študentskej konferencie ocenila prvým miestom vynikajúcu rozsiahlu historicko-etnografickú štúdiu Emílie Maníkovej z Gymnázia Varšavská cesta v Žiline.

Vybrali sme len niekoľko častí z kapitol. Celú štúdiu uverejňujeme na www.klubsk.net.

Autorka: Ema Maníková

Konzultantka: PhDr. Alica Virdzeková

OBSAH

Úvod

1 Rusíni v Česko-Slovensku

1.1 Rusíni po roku 1945

1.2 Náboženstvo

2 Žatkovce

3 Príbeh starého otca

4 Záver

Zoznam bibliografických odkazov

Prílohy

ÚVOD

Koho by nezaujímalo, odkiaľ sú jeho korene? Odkiaľ je moja mama a môj otec? A odkiaľ je jeho otec a jej mama? Odkiaľ pochádza priezvisko, ktoré nosím? Som Slovenka preto, že som sa narodila na Slovensku, alebo preto, že som sa narodila slovenským rodičom? Alebo som Slovenka, lebo to tak cítim? A vlastne, sú moji rodičia naozaj Slováci? Na tom asi nezáleží. Príbeh človeka je o mnoho dôležitejší než národnosť.

Najväčšiu časť svojho detstva som prežila na Slovensku, takže som veci ohľadom svojho pôvodu vnímala jednoducho. Avšak v dvanástich rokoch som spolu so svojou rodinou odišla do USA, do krajiny migrantov, kde väčšina ľudí mala veľmi pestrý svoj rodokmeň. Títo ľudia poznali príbehy svojich najbližších predkov a ich minulosť bola súčasťou ich identity. V meste, v ktorom sme bývali, žili ľudia z mnohých kútov sveta, a to najmä z Južnej Ameriky, Ázie a Európy. Počas troch rokov, ktoré som tam strávila, som mala možnosť spoznať ľudí s veľmi zaujímavými príbehmi ich pôvodu. Príbehy našich kamarátov a ľudí z okolia ma priviedli zamyslieť sa nad tým, kým som ja a kto boli moji predkovia. Túžila som poznať svoju minulosť a byť pyšná na to, odkiaľ pochádzam. Postupne som sa pýtala mojich rodičov, roz-

*Obec Geraltov s časťami obce Žatkovce a v diaľke Závadka
Na fotografii je viditeľný aj dom, v ktorom starý otec vyrastal (Zdroj: SarisTravel.sk)*

právala sa so starými rodičmi, až som si jeden deň sadla k môjmu starkému, ktorý mi vyrozprával svoj príbeh. O jeho rodinných pomeroch a o tom, odkiaľ pochádza, som dovtedy vedela veľmi málo, keďže sa spolu s mojou starkou presťahovali do Žiliny pred devätnástimi rokmi, keď sa narodil môj starší brat a Žilina sa vďaka ich vnúčatám stala pre nich novým domovom. Pri návštevách starý otec o svojej minulosti nerozprával a my ako deti sme nikdy necestovali na východ za jeho rodinou a minulosťou, a tak som sa o ňom dozvedala mnohé veci, až keď som sa ho pýtala. Keďže som vedela, že vyrastal na Slovensku, nikdy mi nenapadlo, že Slovákom sa nenarodil. Na svet prišiel do rusínskej rodiny v rusínskej obci Žatkovce, kam jeho pradávni predkovia prišli pred stovkami rokov a kde jeho náročný, no zároveň pekný život sprevádzali rusínske zvyky a tradície.

Cieľom tejto práce bolo poznať a porozumieť minulosti môjho starého otca a životu ľudí, v ktorých okolí vyrastal.

Pri písaní mojej práce som využila najmä metódu oral history – dlhé rozhovory so starým otcom, ktoré mi po dobe v zahraničí priniesli spoločný čas strávený s ním. Ďalej veľmi užitočným zdrojom bola kniha o Geraltove, ktorá opisovala aj Žatkovce ako susednú dedinu a ktorá mi rozšírila informácie z iného pohľadu ako môjho starého otca. Využila som taktiež knihy o histórii Československa a Rusínoch, ktoré som mala požičané z knižnice a archívu.

1 RUSÍNI V ČESKO-SLOVENSKU

Československý štát bol vyhlásený Národným výborom dňa 28. októbra 1918. Rakúsko-Uhorsko sa rozpadlo a 1. svetová vojna sa blížila k úplnému koncu. Po skončení vojny sa v Paríži vo Versailles uskutočnila mierová konferencia, na ktorej víťazné štáty predniesli svoje požiadavky. Svoje nároky v mene ČSR predniesol 5. februára Eduard Beneš, ktorý žiadal pripojiť Podkarpatskú Rus, ktorá mala spolu s Čechami, Sliezscom, Moravou a Slovenskom patriť do ČSR. Na Parížskej konferencii sa prijali taktiež mierové zmluvy, ktoré boli právnym prameňom vyhlásení o ochrane menšín, predložené v Rade Spoločenstva národov. Takouto zmluvou bola zo septembra 1919 tzv. Veľká Saintgermainská mierová zmluva, ktorá obsahovala záväzky medzi víťaznými mocnosťami Dohody a Rakúskom. V tejto zmluve sa pre ČSR uvádzal článok 57¹, ktorý prijímal garanciu ochrany záujmov obyvateľov republiky, líšiacich sa rasou, rečou a náboženstvom. Priama zmluva medzi dohodovými mocnosťami a ČSR sa nazývala „Malou“ Saintgermainskou zmluvou a udeľovala obyvateľom odlišnej rasy, reči, náboženstva, pôvodu a občianstva slobodu.² Rasová, jazyková či iná odlišnosť nesmela nijako obmedzovať ich ľudské práva, slobodu, vykonávanie zamestnania a pod. Vláda ČSR prisľúbila, že jazyk verejnej výučby na školách bude taký jazyk, ktorým rozpráva väčšina príslušných žiakov, čo ale neobmedzovalo povinnú náuku štátneho jazyka. Po roku 1920, po prijatí ústavy, zákon stanovil spisovný jazyk československý. Tento jazyk bol iba fiktívnym, keďže v praxi sa v Česku hovorilo českou rečou a na Slovensku hlavne slovenskou. Mnoho Čechov neuznávalo slovenský jazyk a považovalo ho iba za dialekt češtiny, čo sa odzrkadľovalo v úradných zneniach a verejných nápisoch, ktoré boli častokrát v českom jazyku. Záznamy o materinskej reči obyvateľov po 1. svetovej vojne neexistujú, keďže sčítania ľudu sa zameriavali na národnosť obyvateľstva.

Novovytvorená ČSR bola domovom mnohých národností. Okrem Čechov a Slovákov tu žili Nemci, Maďari, Rusíni, Ukrajinci, Židia a Poliaci. Podľa sčítania ľudu z roku 1921 na území ČSR žilo 13 374 364 obyvateľov, z čoho v Česku 73,4 %, na Slovensku 22,1 % a v Podkarpatskej Rusi 4,5 %.³ V Podkarpatskej Rusi žili najmä Maďari, Židia a najpočetnejšie zastúpení Rusíni, ktorých v roku 1921 bolo okolo 373 000.⁴ Maďarskí a židovskí občania, na rozdiel od Rusínov, neprivítali pripojenie Podkarpatskej Rusi k Československu v obavách zo straty výsadného postavenia, ktoré mali v Rakúsko-Uhorsku. Rusíni sa k pripojeniu stavali najmä pozitívne, keďže sa so Slovákami cítili byť bližší. Mali podobné zvyky, jazyk, minulosť, porovnateľne nepriaznivé pomery a na východnom Slovensku žilo mnoho Rusínov, s ktorými mali pravidelný kontakt. Najviac Rusínov na Slovensku žilo na severovýchode v Prešovskom kraji, a to najmä v okresoch Stará Ľubovňa, Bardejov, Stropkov, Medzilaborce a Snina. Podľa sčítania ľudu v roku 1921⁵ tvorili na Slovensku rusínske a ukrajinské národnosti spolu 2,9 % obyvateľstva. Na porovnanie, početnosť týchto národností tvorila v celej republike 3,5 %. O deväť rokov neskôr, r. 1930, prebehlo v ČSR druhé sčítanie ľudu. Počet obyvateľov národnostných menšín ako Nemcov, Maďarov a Židov klesol tak na Slovensku, ako aj v celej republike. Počet rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva nepatrne klesol aj na Slovensku na 2,8 %, čo bolo v porovnaní s predošlým sčítaním menej o 0,1 %. Hoci na Slovensku počet klesol, v celej republike rusínska a ukrajinská národnosť zaznamenala nárast obyvateľstva o 0,3 %, čo z celkového počtu 14 479 565 tvorilo 3,8 %.

Kostol v obci Geraltov (Zdroj: Geraltov.sk)

1.1 RUSÍNI PO ROKU 1945

Kým obdobie od roku 1918 do roku 1939 znamenalo 2. národné obrodenie Rusínov, a to hlavne v kultúre a školstve, po Víťaznom februári 1948 sa v Československu začala tvrdá ukrajinizácia Rusínov. Rusíni a rusínska národnosť sa vytláčali z verejného života. Komunistický režim vysťahoval 12 400 východoslovenských Rusínov do ZSSR. Rusínske školy, v ktorých sa dovtedy vyučovalo po rusínsky a z rusínskych učebníc, sa násilne museli preorientovať na ukrajinský jazyk. Občania, ktorí sa naďalej hlásili k rusínskej národnosti, boli prenasledovaní úradmi. Represie alebo hrozba deportácie do ZSSR prudko znížili počet ľudí, ktorí sa hlásili k rusínskej národnosti. K tomu sa pridalo aj zrušenie gréckokatolíckej cirvi a s tým spojené prenasledovanie kňazov.

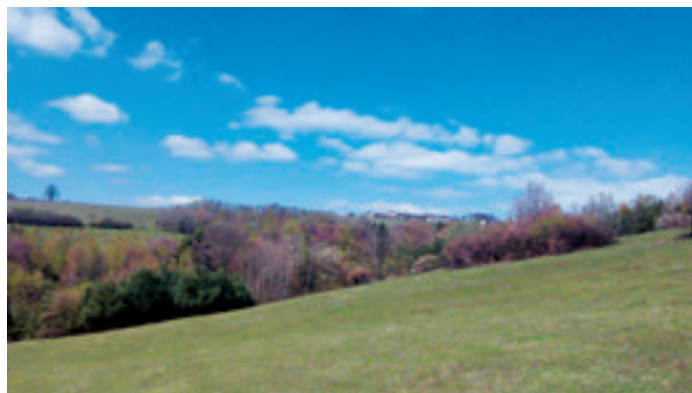
K obrode rusínskej národnostnej menšiny došlo po roku 1989. V roku 1995 bol v Bratislave slávnostne kodifikovaný rusínsky jazyk a začal sa používať v rôznych oblastiach verejného života, predovšetkým v kultúre a v menšej miere aj vo vzdelávaní. Pri poslednom sčítaní ľudu z roku 2021⁶, sa k rusínskej národnosti prihlásilo 23 476 obyvateľov a ako svoju druhú národnosť si ju uviedlo 38 679.

1.2 NÁBOŽENSTVO

Počas 20. rokov 20. storočia bola dôležitá nielen národnosť, ale aj náboženská identita. Najviac veriacich na Slovensku sa hlásilo k viere rímskokatolíckej. Za ňou nasledovala viera evanjelická, gréckokatolícka, pravoslávna, reformovaná a židovské náboženstvo. Podľa sčítania ľudu z roku 1921⁷ 77,4 % Slovákov sa hlásilo ku katolíkom, z čoho 70,9 % vyznávalo rímskokatolícku vieru a 6,5 % gréckokatolícku.

Rodina môjho starého otca, ako mnoho Rusínov žijúcich na východnom Slovensku, vyznávala gréckokatolícku vieru. Gréckokatolícka cirkev hrala významnú úlohu pri rozvoji vzdelanosti, kultúry a národného povedomia rusínskej národnostnej menšiny. Aj väčšina rusínskych národných buditeľov v 19. storočí pochádzala z radov tejto cirkvi. Pri vzniku novej Československej republiky v roku 1918 bola cirkev obvinená, že nepodporuje vznik novej republiky, pretože obaja poslední gréckokatolícki biskupi sa po zániku Rakúsko-Uhorska presťahovali do Maďarska. Ďalšiu kritiku, ktorú gréckokatolíci dostávali, bolo obvinenie biskupa z „rusinizácie“ východného Slovenska. Počas druhej svetovej vojny gréckokatolícka cirkev vystupovala proti deportácii Židov a veľké množstvo veriacich vstúpilo do radov partizánov. Keď komunistický režim prebral v Česko-Slovensku moc, začalo sa prenasledovanie predstaviteľov gréckokatolíckej cirkvi, ktorá bola z mnohých dôvodov trŕňom v oku pre predstaviteľov sovietskeho komunistického režimu. Výsledkom bolo vyhlásenie zo dňa 28. apríla 1950, keď bola gréckokatolícka cirkev oficiálne zakázaná. Gréckokatolíci mali automaticky prejsť na pravoslávnu cirkev a tí, čo obmietali novú vieru, boli poslaní za ťažkou prácou alebo do väzenia, kde niektorí boli fyzicky alebo psychicky mučení.

Napriek veľkej hrozbe a prísnyim opatreniam sa vláde nepodarilo preorientovať všetkých gréckokatolíkov na pravoslávnu vieru. Príkladom toho je rodina môjho starého otca. On sa narodil v roku 1948, takže pokrstený bol v gréckokatolíckom kostole. V roku 1950 jeho rodina prešla na rímskokatolícku vieru a zotrvala až do roku 1968, keď bola opäť povolená. Počas tohto obdobia všetky cirkevné sviatky a udalosti prebiehali v rímskokatolíckom kostole. Aj prvé sväté prímanie prijal môj

Príroda v okolí Žatkoviec (Zdroj: GERALTOV.SK)

starý otec práve tu, ako aj krst jeho súrodencov a iné. Ich život v Žatkovciach a jeho mladé vnímanie sveta táto zmena veľmi nezasiahla.

2 ŽATKOVCE

Necelých 20 km od Prešova, v podhorskej oblasti pod Nízkyimi Beskydami a pohorím Čergova sa už najmenej 680 rokov rozprestierajú 3 rusínske obce – GERALTOV, ŽATKOVCE a ZÁVADKA.⁸ Údajné začiatky osídľovania tohto územia sa tiahnu od konca 13. storočia, keď sa rozšíril trend zakladania nových dedín z dôvodu snahy zdvihnúť profit zemepánov a šľachticov z nových zdanených území. Noví obyvatelia pochádzali pravdepodobne najmä z oblasti Haliča.⁹ Na tomto území sa spočiatku živilí najmä chovom oviec a hovädzieho dobytku. Boli označovaní ako rusínske valašské obyvateľstvo. O tom, že územie bolo osídlené rusínskym obyvateľstvom, svedčia aj názvy lesov, pastvín a polí v jednotlivých obciach, napr. pas-tvinsko Niže sela.

Život na tomto území nikdy nebol jednoduchý. Vo výške 485–505 m n. m. s chladnejším podnebím, suchými letami a nemalou vzdialenosťou od potoka prinášal ľuďom život náročné výzvy. Suché letá zapríčinili slabé úrody a naopak, silné dažde zmývali ornice aj s úrodou. Zimy bývali kruté, silné zrážky zasypávali menšie domy snehom. Napriek mnohým ťažkostiam obyvateľov na toto miesto lákala krásna príroda a stalo sa domovom pre rusínskych občanov. Tí využívali rôzne zdroje, ktoré príroda ukrývala na zlepšenie svojho života. Z pieskovca a jedľového dreva stavali rodinné obydlia a bukové drevo používali ako palivo. Zmiešané lesy, ktoré obklopovali dedinu, okrem dreva poskytovali aj jedlé huby. V okolí rástli kvety a liečivé byliny, ktorými dedinskí lekári liečili svojich pacientov.

3 PRÍBEH STARÉHO OTCA

Žatkovce boli dlho domovom aj môjho starého otca Štefana Maníka.¹⁰ Ten sa narodil v roku 1948 do rodiny Maníkovcov-Peterkovcov¹¹ ako dvanásty v poradí. Napriek ich početnosti, práca sa našla pre každého. Tí najmladší už od veku 3 rokov pásli husi a po dovŕšení 6 rokov začali pásť aj kravy. Taktiež sa pracovalo na poli a dospievajúce dievčatá pomáhali v domácnosti. Deti boli od mala učené ku skromnosti, pracovitosti a láskavosti. Úcta k starším nesmela chýbať v žiadnej rodine a pozdravenie bolo samozrejmosťou. Vďaka správnym návykom si všetci navzájom pomáhali a takto spolu prežili aj

*Moja prastará mama na oslave jej 80. narodenín v Geraltove
(Zdroj: BORŠČ, F. Geraltov)*

*Prastarí rodičia Maníkovci-Peterkovci doma na dvore s dcérou Jolanou
(Zdroj: BORŠČ, F. Geraltov)*

*Prvá trieda gréckokatolíckej národnej školy
(Zdroj: BORŠČ, F. Geraltov)*

*Môj prastarý otec (v strede) a jeho synovia (môj starý otec druhý rad sprava)
(Zdroj: BORŠČ, F. Geraltov)*

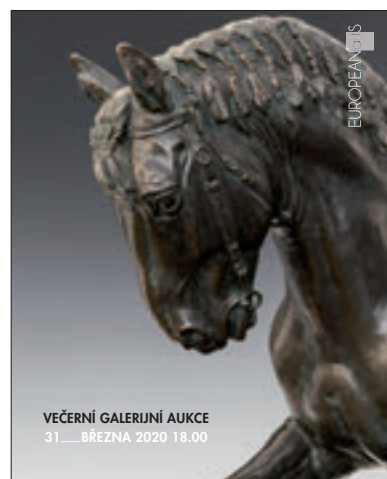
tie najnáročnejšie chvíle. Týmito časmi boli pravidelne dlhotrvajúce tuhé zimy, keď sneh zasypal domy tak, že niektorí museli vyhrabávať svojich susedov z ich obydľí. Na nevyhnutné prepravovanie si budovali tunely do snehu a návšteva školy, hoci bola vzdialená len 500 m od domu môjho starého otca, bola prerušená na dni, niekedy týždne, kým cesta opäť nebo-

la prejazdna. So zimou však prišli aj Vianoce, ktoré sa niesli s množstvom zvykov, tradícií a povier. Keď pani domu napiekla opekance (bobaľky), najprv dala deťom, aby vyšli von na ulicu. Podľa strany, z ktorej zašteká pes, odtiaľ bude mať chlapec nevestu a dievča ženícha. Povera, ktorá naznačovala hojnosť úrody, vyplývala z misy a rôzneho obilia. Pri štedrovečernej večeri gazda položil semená pšenice, jačmeňa, ovsa a ľanu pod spodnú časť spoločnej misy. Na konci večere ju zdvihol a podľa toho, koľko zŕn a ktorého obilia sa prilepilo na spodok misy, to určovalo hojnosť úrody. Počas večere mali rodiny taktiež položenú reťaz okolo stola ako symbol, že aj na ďalší rok budú držať spolu. Keď sviečka po večeri dohorela, smer dymu naznačoval budúcnosť členov rodiny. Ak dym zo zhasnutej sviečky stúpал hore, bolo to dobré znamenie. Ak bol dym naklonený k dverám, znamenalo to, že po niekoho z rodiny si ide smrť. Najkrajšie spomienky môjho starého otca na Štedrý večer sú tie po hojnej večeri. Ako deti sa chodievali hrať a skákať do kopy slamy. Túto slamu prinášali do domu ešte pred večerou ako symbol narodenia Jezuliatka na slame

Naše studio tvoří nejen grafici, ale i DTP specialisté pro předtiskovou přípravu. Dáváme si záležet na kreativitě a nápadu, který je posléze vizualizován v našich grafických výstupech.

Nabízíme profesionalitu, spolehlivost, osobní přístup i rozumné ceny.

OTEVŘETE DVEŘE
NEJVYŠŠÍ CENĚ
ZA VAŠI NEMOVITOST

Odhad nemovitosti zdarma
Dědické řízení

+420 724 144 844

jana@janasmidovareality.cz

www.janasmidovareality.cz